

Archeologienota Kortemark Staatsbaan

Verslag van Resultaten

Bert ACKE en Maarten BRACKE

24-8-2017

Titel: Archeologienota Kortemark Staatsbaan

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke en Maarten Bracke

Projectcode bureauonderzoek: 2017G220

Intern projectnummer: 2017.114

Locatiegegevens: Kortemark, Staatsbaan

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 57338 en Y: 191174; X: 57452 en Y: 191242

Oppervlakte plangebied: 5245m²

Kadastergegevens: Kortemark, afdeling 1, sectie C, perceel nr. 1520s (zie figuur 8)

Topografische kaart: zie figuur 6 en 7

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog) en Mathieu Van de Velde (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Zelzate, 24/08/2017

© Maarten Bracke, p/a Leegstraat 170, 9060 Zelzate. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1.	INLEIDING	4
1.1.	WETTELIJK KADER	4
1.2.	ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1.	VRAAGSTELLING	4
1.2.2.	RANDVOORWAARDEN	4
1.3.	WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1.	MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2.	ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3.	ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4.	WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5.	SELECTIE BRONNEN	6
2.	BUREAUONDERZOEK	7
2.1.	HUIDIGE TOESTAND	7
2.2.	GEPLANEDE WERKEN	10
2.3.	LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	11
2.3.1.	TOPOGRAFISCHE SITUERING	11
2.3.2.	LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	13
2.3.3.	BODEMKUNDIGE SITUERING	16
2.3.4.	GEOLOGISCHE SITUERING	19
2.4.	HISTORISCHE SITUERING	22
2.5.	ARCHEOLOGISCHE SITUERING	29
3.	SYNTHESE	31
3.1.	ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	31
3.2.	AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	31
3.3.	BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	32
4.	SAMENVATTING	34
5.	BIBLIOGRAFIE	36
6.	BIJLAGES	37

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag te Kortemark Staatsbaan, gelegen buiten woon- of recreatiegebied waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 5000m² of meer beslaat en de aanvrager een natuurlijke persoon of privaatrechtelijke rechtspersoon is, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksoopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaarde gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied, de directe omgeving en van de gemeente Kortemark in het algemeen werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.¹ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt², de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius³, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁴ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁵

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

² <http://www.geopunt.be/kaart>

³ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

⁴ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

⁵ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie wordt gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast wordt in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en worden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen wordt afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede de welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

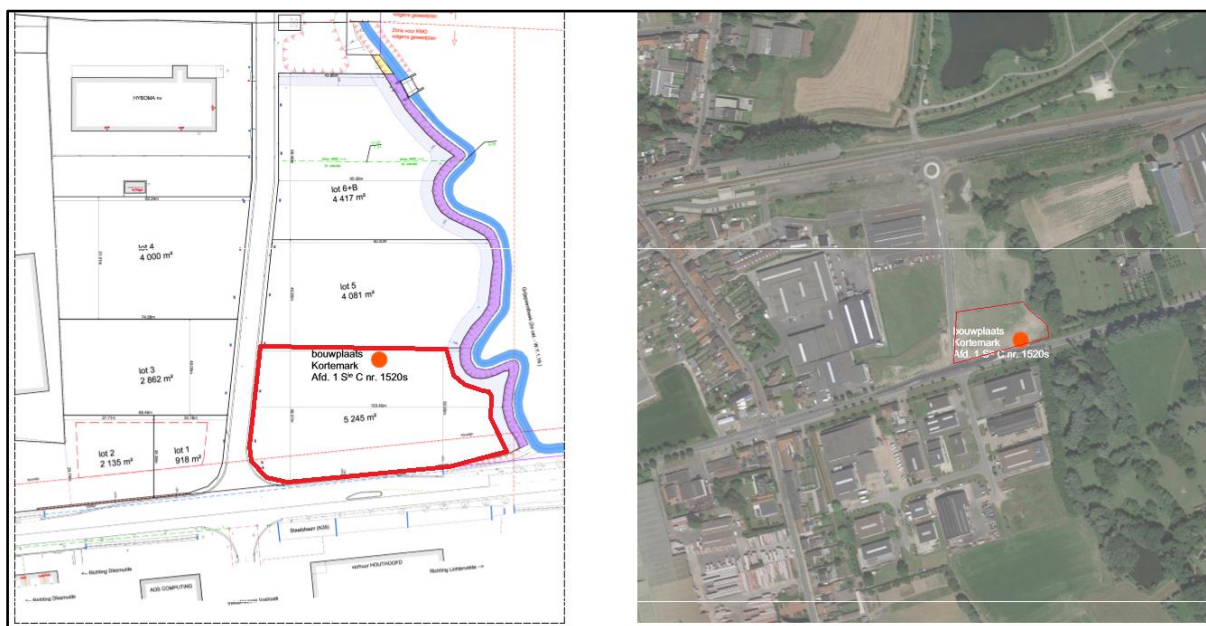
1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd, gezien de ligging van de site in een landelijke gemeente, niet opportuun geacht.

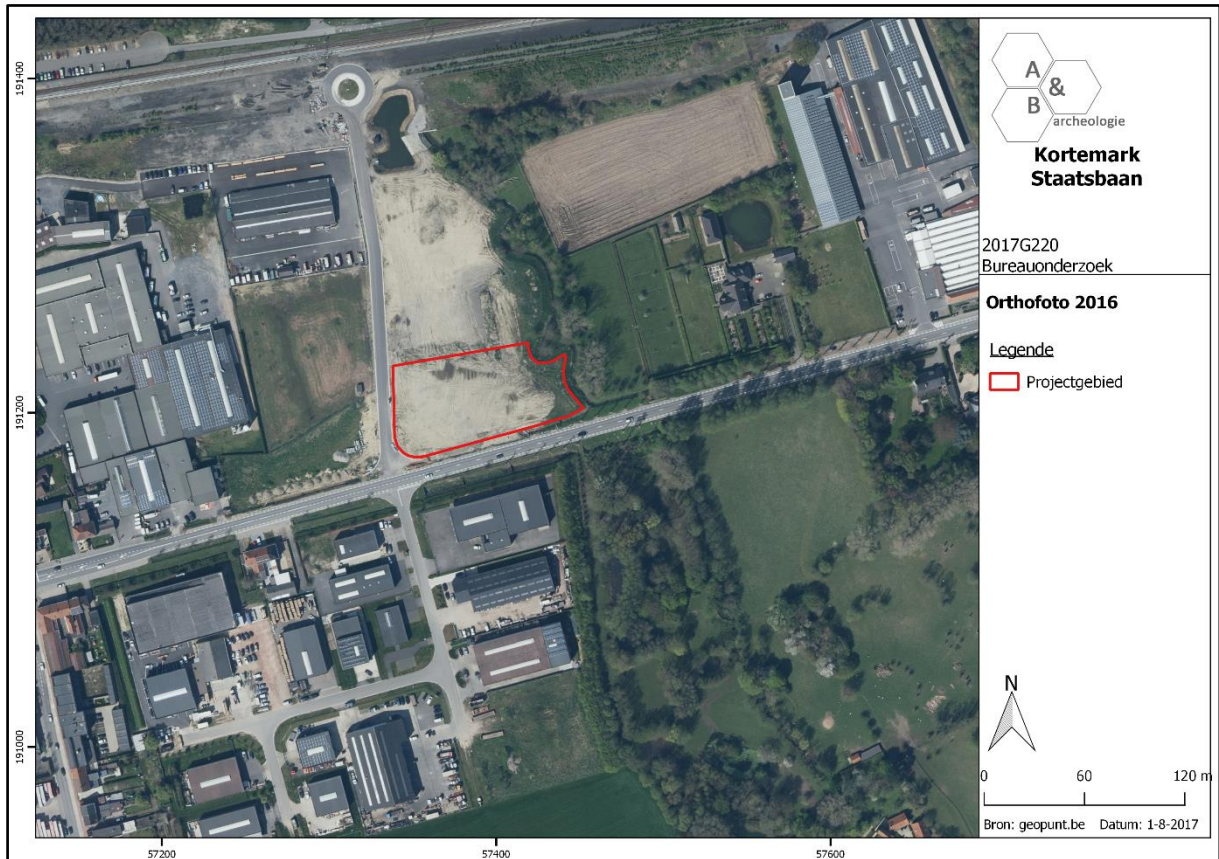
2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het terrein, gelegen in Kortemark met een totale oppervlakte van 5245m², bevindt zich aan de noordzijde van de Staatsbaan en aan de oostelijke zijde van Den Triangel, die iets verderop eindigt in een rondpunt aan de spoorweg. De oostelijke grens wordt gevormd door de Grijspeerdbeek. Het terrein is momenteel braakliggend. Tot voor kort bevond zich een kleine hoeve in de noordwestelijke hoek die afgebroken werd tussen 1990 en 2003. Deze hoeve kende haar oorsprong in de 20ste eeuw. Op het moment van schrijven staat er mais op het terrein. Op de orthofoto van 2016 lijken grootschalige verstoringen aanwezig op het terrein. Over het volledige plangebied kon baksteenpuin opgemerkt worden op het maaiveldniveau tussen de maisraaien. Kadastraal gezien bevindt het terrein zich op: Kortemark, afdeling 1, sectie C, perceel nr. 1520s.

Figuur 1 Uitsnede uit het plan 'huidige toestand' (bron: initiatiefnemer).

Figuur 2 Uitsnede uit de orthofoto van 2016 met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

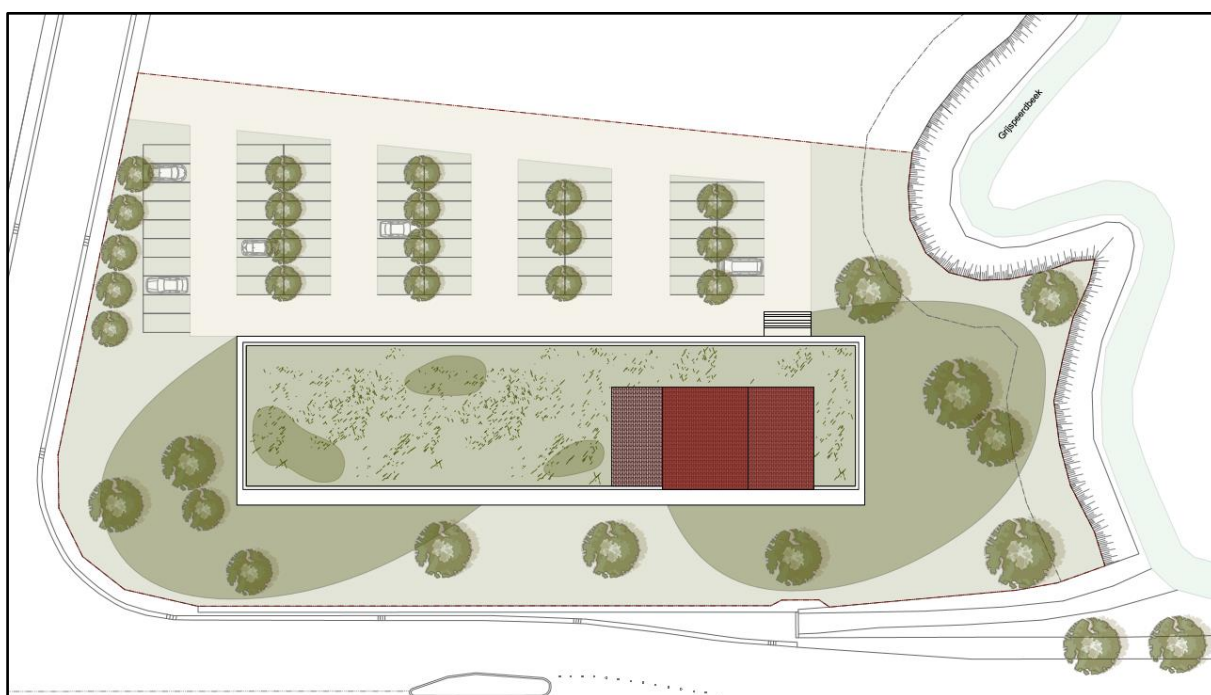
Figuur 3 Zicht op het plangebied richting het oosten met rechts de Staatsbaan.

Figuur 4 Maaiveldniveau bezaaid met baksteenbrokken en ander puin.

2.2. Geplande werken

De geplande werken bestaan uit de bouw van een rechthoekig kantoorgebouw met parkeergelegenheden aan de noordelijke zijde. De toegang wordt voorzien in de noordwestelijke hoek, aansluitend op Den Triangel. Het kantoorgebouw zal ook deels voorzien zijn van een kelderverdieping. Voor de verhardingen van de parking wordt zoveel mogelijk gebruikt gemaakt van waterdoorlatende materialen. Ten oosten en langs de zuidelijke zijde wordt een groenzone voorzien met aanplanting van bomen volgens een verspreid patroon. Aan de kant van de grijspeerdbeek zal een bufferzone voorzien worden. De geplande werken zullen een impact hebben op het bodemarchief, vooral ter hoogte van het kantoorgebouw en de parkeergelegenheden.

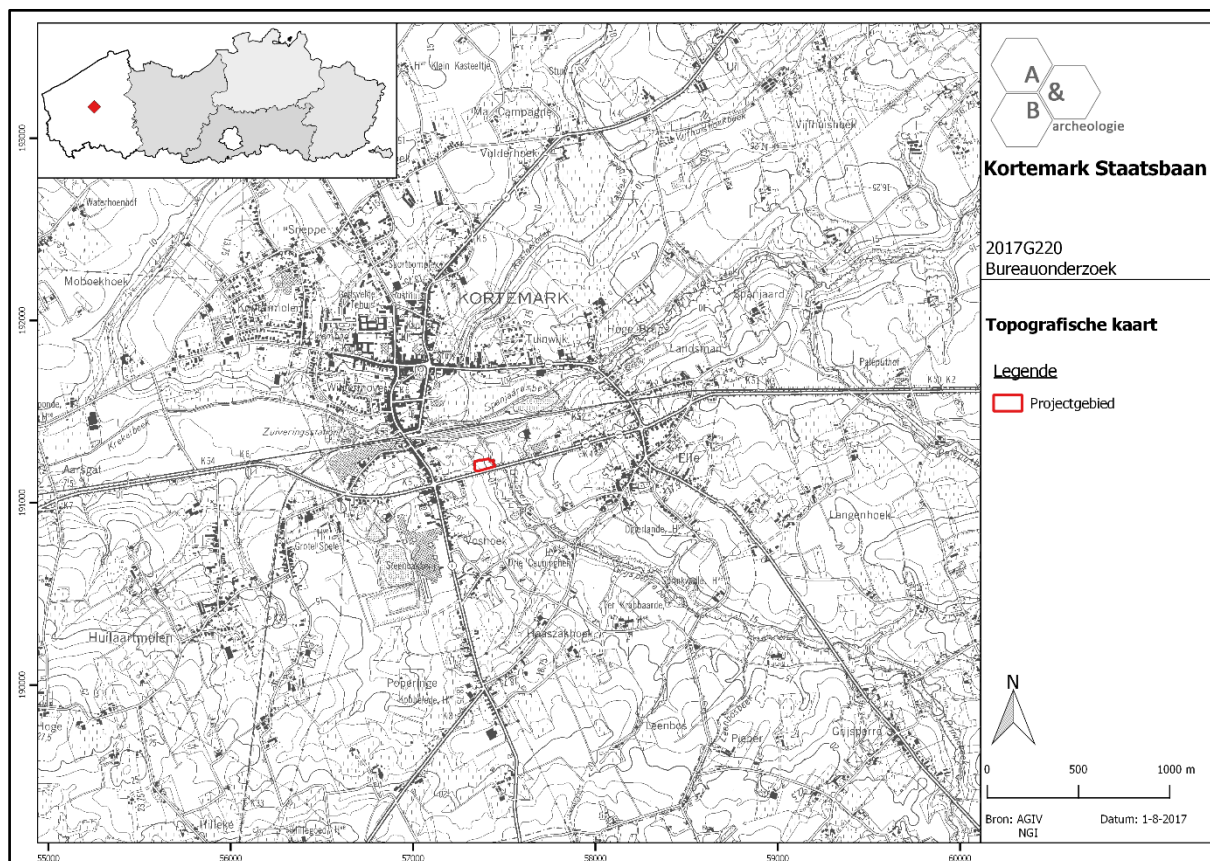
Figuur 5 Uitsnede uit het plan 'geplande werken' (bron: initiatiefnemer).

2.3. Landschappelijke ligging

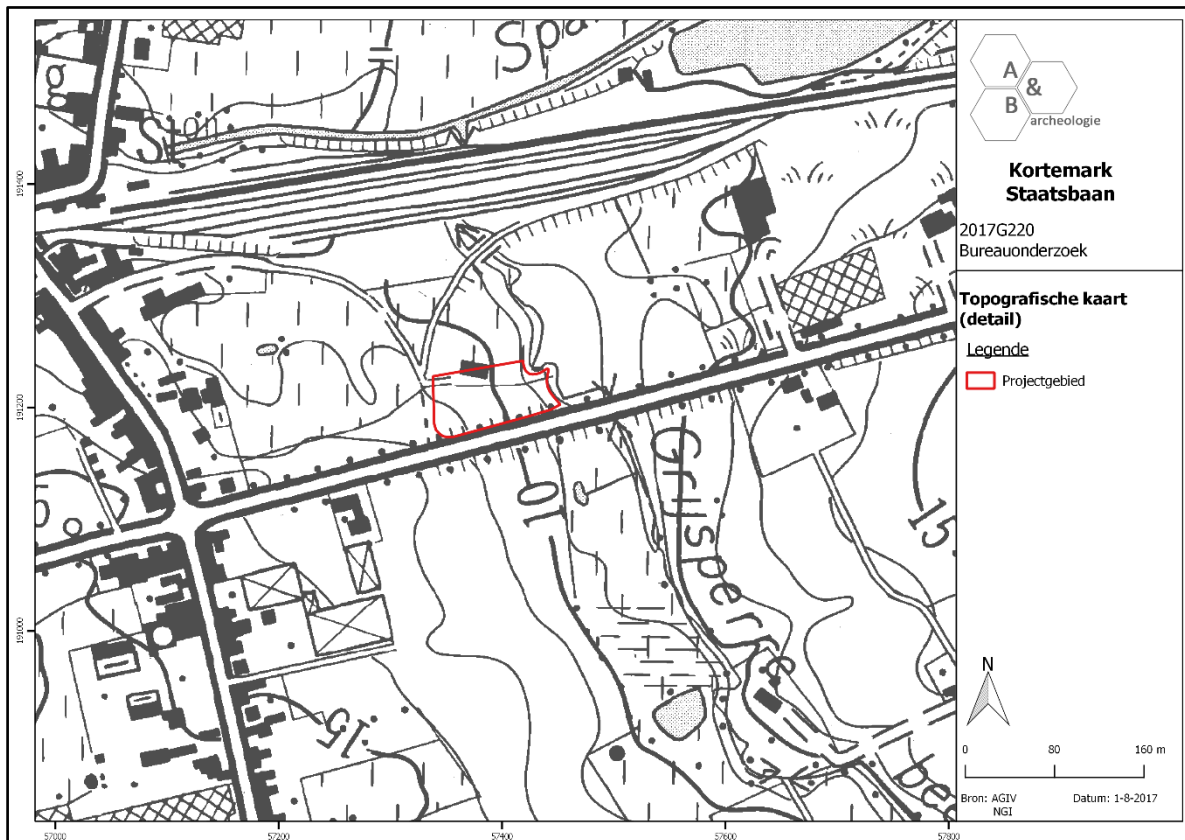
2.3.1. Topografische situering

Het projectgebied bevindt zich in Kortemark dat centraal gelegen is in de provincie West-Vlaanderen, deel uitmakend van het arrondissement Diksmuide. De gemeente situeert zich tussen de gemeentes Diksmuide, Koekelare, Ichtegem, Torhout, Houthulst, Staden en Hoogdele. Kortemark bestaat uit deelgemeentes Kortemark, Handzame, Werken en Zarren.

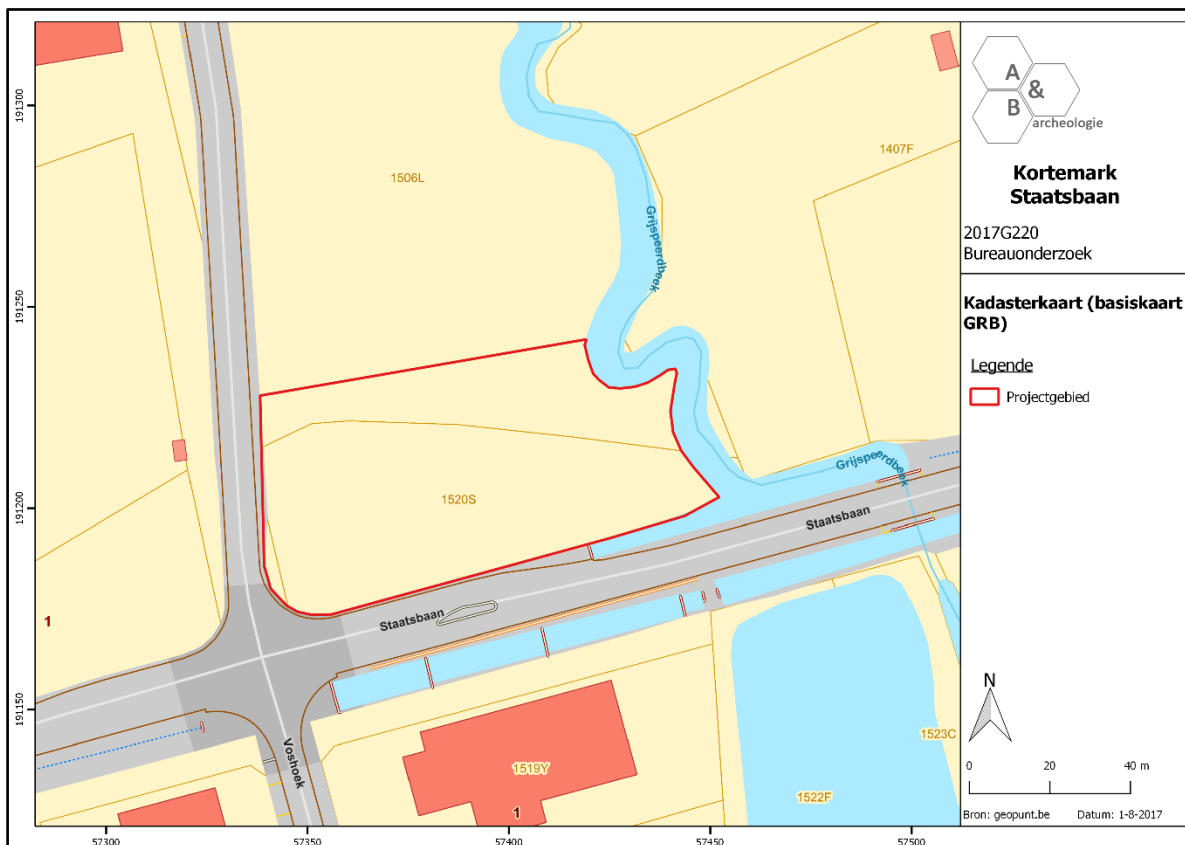
Het plangebied bevindt zich aan de noordelijke zijde van de Staatsbaan en de oostelijke kant van de doodlopende straat Den Triangel. Het terrein ligt aan de zuidelijke zijde van de dorpskern van Kortemark langs de westelijke oever van de Grijspeerdbeek. Kadastraal gezien bevindt het terrein zich op: Kortemark, afdeling 1, sectie C, perceel nr. 1520s.

Figuur 6 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

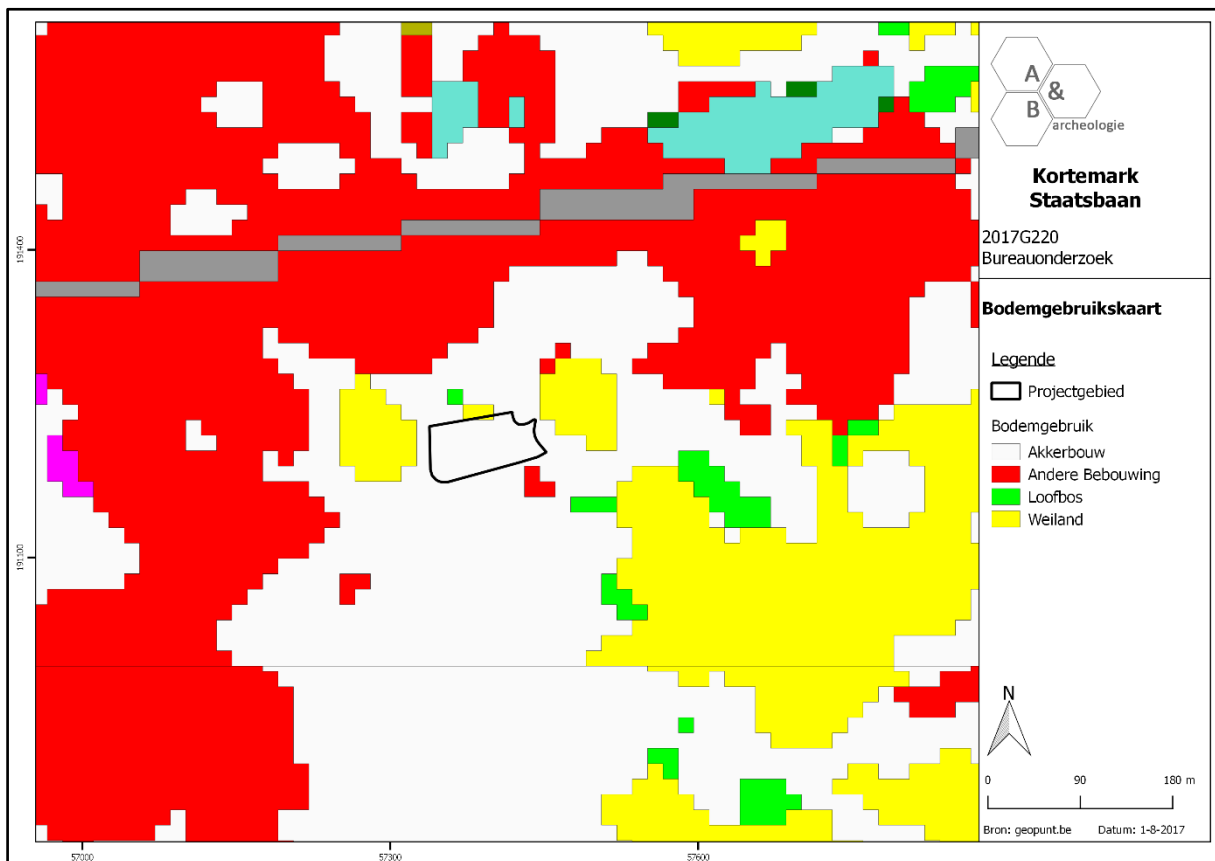

Figuur 7 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 8 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de perceelsnummers (bron: geopunt.be).

Op de bodemgebruiksk kaart van 2001 staat het gebied onderverdeeld in twee types. Het eerste en grootste type wordt aangegeven met een witte inkleuring en betekent 'Akkerbouw'. Een dergelijke type wordt als volgt omschreven: een bodem die gebruikt wordt in één of ander rotatiesysteem waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland. Het grootste deel van het terrein wordt met dit type aangegeven, wat overeenkomt met de huidige toestand. Het tweede type wordt aangegeven door middel van de gele inkleuring en betreft weiland. Weiland is momenteel niet aanwezig.

Figuur 9 Zicht op de bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

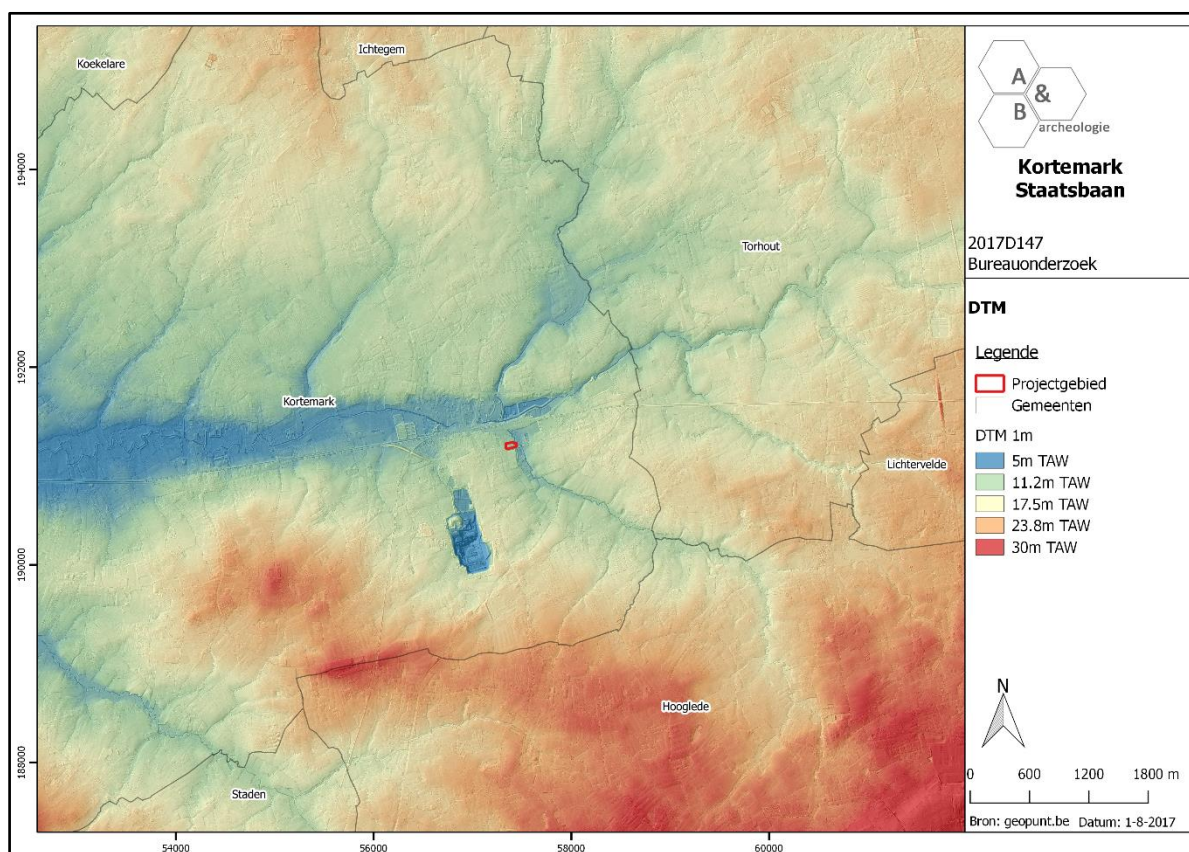
2.3.2. Landschappelijke situering

Kortemark behoort tot zandlemig Vlaanderen. Het reliëf is licht tot sterk golvend waarbij vooral de beekvallei van de Handzamevaart (ca. + 6,5m TAW) een prominente rol speelt in het landschap. Deze vaart doorkruist Kortemark van oost naar west. Langs de noordelijke zijde neemt de hoogte toe in de richting van Ichtegem en Koekelare. Aan de zuidelijk kant zijn de hoogteverschillen nog meer uitgesproken naar de buurgemeenten Hooglede en Staden toe, waaronder bijvoorbeeld de Stadenberg. Op de Handzamevaart komen vanuit het noorden en vanuit het zuiden diverse beken toe, waaronder de Grijspeerdbeek ter hoogte van het plangebied. Aan de andere zijde sluit de Kasteelbeek aan op de Handzamevaart. De Handzamevaart ontspringt in Kortemark en stroomt in

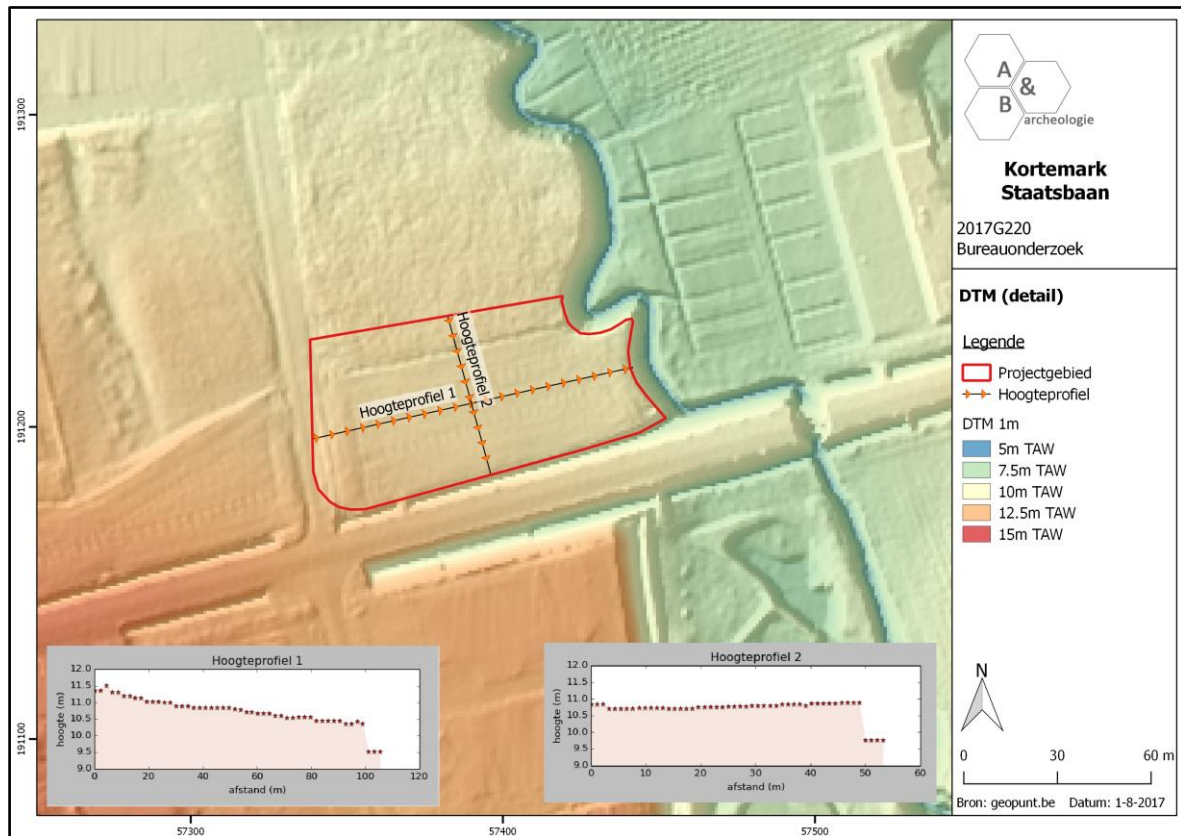
westelijke richting naar Diksmuide toe om aan te sluiten op de IJzer. Op onderstaande Digitaal Hoogtemodel is duidelijk de beekvallei van de Handzamevaart op te merken.

Het onderzoeksgebied zelf is licht hellend. Het zuidwestelijke deel ligt op het hoogste punt rond ca. +11,5m TAW. Naar de Grijspeerdbeek in het oosten toe, daalt het reliëf naar +10,5m TAW. De beek zelf is vrij sterk ingesneden en ligt op ca. +6,9m TAW. Opvallend is de veel hogere ligging van het plangebied ten opzichte van de oostelijke oever van de Grijspeerdbeek. Het niveauverschil bedraagt ca. 2 tot 3m.

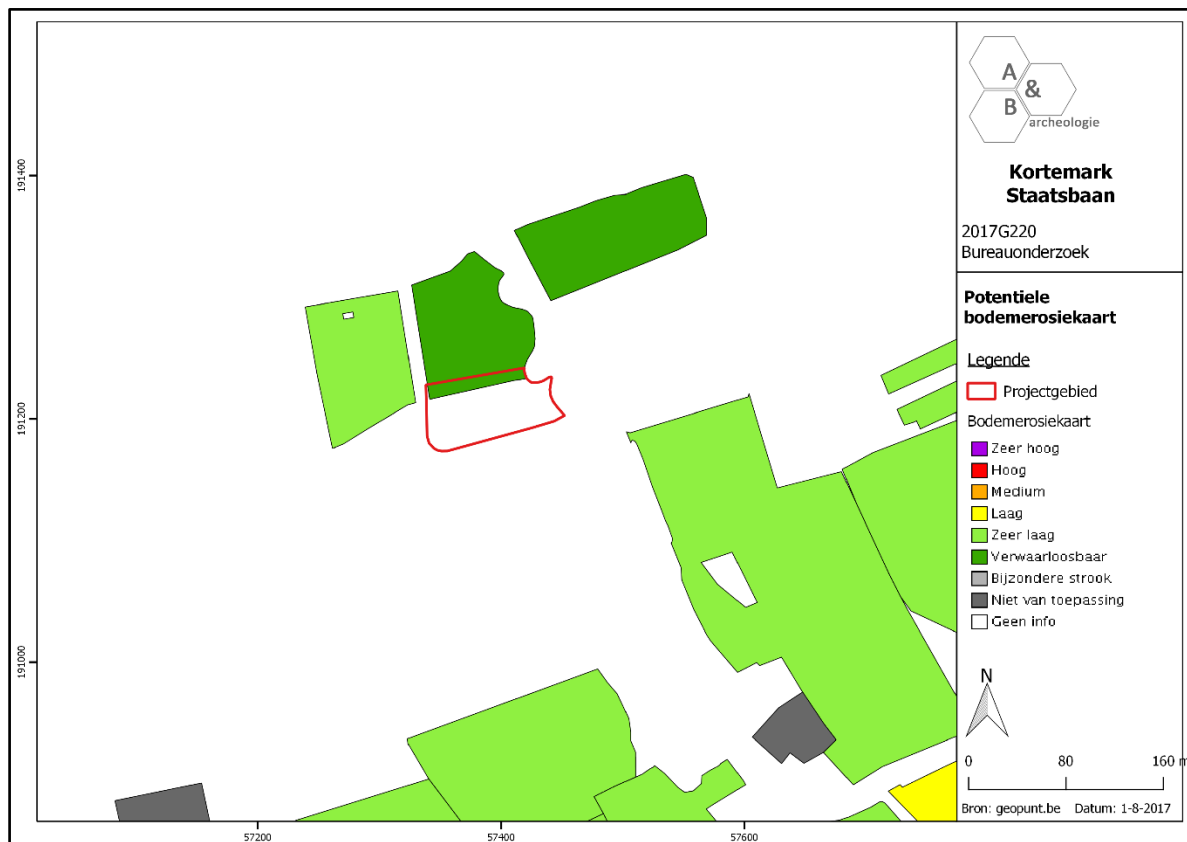
Op de potentiële bodemerrosiekaart wordt het noordelijke deel van het plangebied groen ingekleurd. Deze inkleuring geeft aan dat het gebied een verwaarloosbare erosie kent. In de omgeving van het terrein komen gelijkaardige inkleuringen voor. De potentiële bodemerrosiekaart baseert zich onder andere op de hellingsgraad van het terrein.

Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

Figuur 11 Detailopname van het Digitaal Hoogtemodel met de twee hoogteprofielen (bron: AGIV).

Figuur 12 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

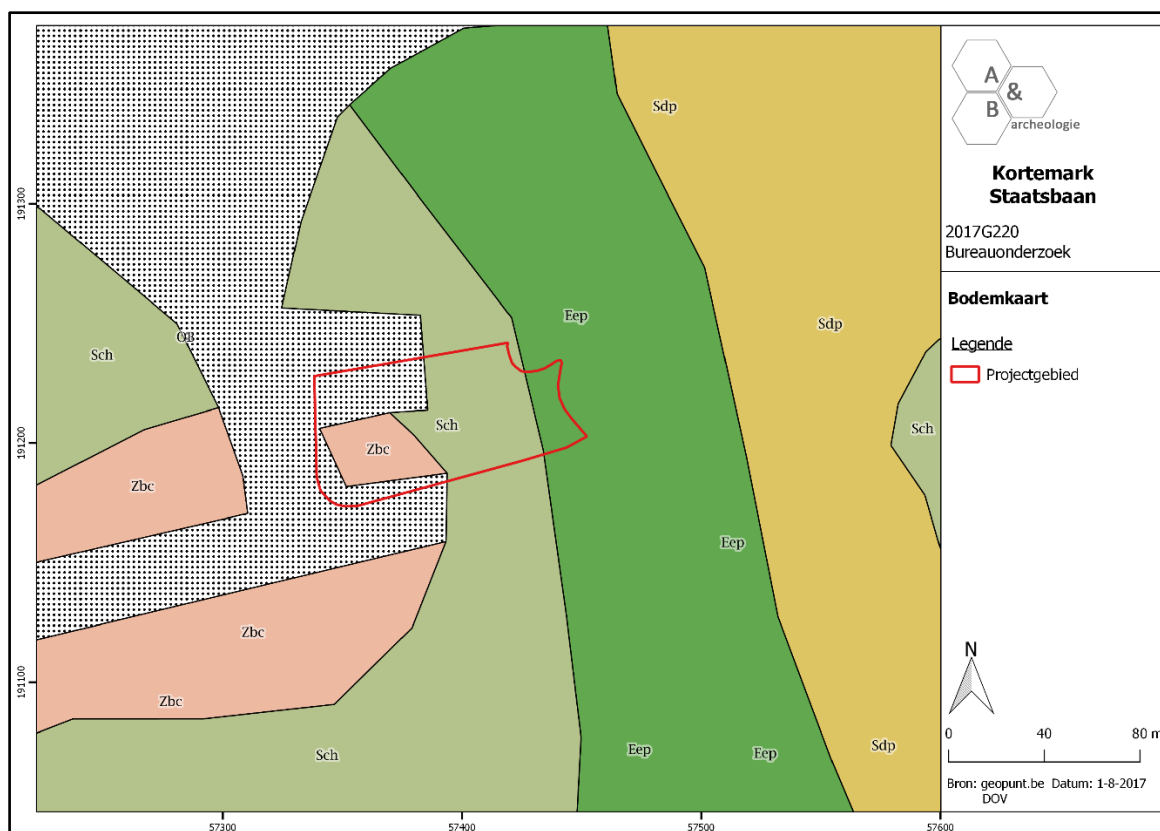

Figuur 13 Zicht op het niveauverschil tussen het plangebied links (met achteraan de kerk van Kortemark) en de oostelijke kant van de Grijspeerdbeek rechts. De beek zelf ligt ook beduidend lager.

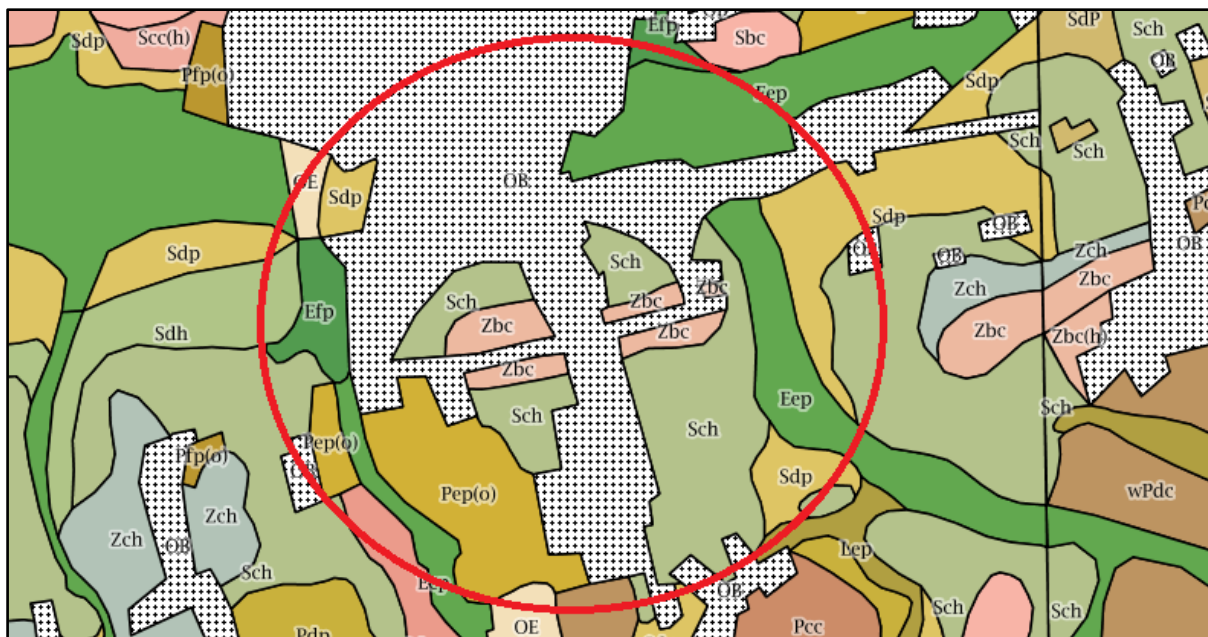
2.3.3. Bodemkundigesituering

Binnen de grenzen van het plangebied worden vier bodemtypes aangegeven. Het westelijke en noordwestelijke deel wordt aangegeven als bebouwde zone (type OB) waarbij geen bodemkundige gegevens gekend zijn. Verder wordt in het westen een Zbc bodem aangegeven. Deze bodem kenmerkt zich als een droge zandbodem met een sterk gevlekte en verbrokkelde textuur B-horizont. Het centrale deel van het terrein wordt gekarteerd als type Sch. Dit type bestaat uit een matig droge lemige zandbodem met een verbrokkelde ijzer en/of humus B-horizont. Bij deze reeks matig droge lemige zandgronden ligt de humustoestand van de bouwvoor geassocieerd met de profielontwikkeling zoals vermeld bij de droge lemige zandgronden (het humusgehalte kan wel iets hoger liggen). Roestverschijnselen beginnen tussen 60 en 90 cm. De waterhuishouding is goed in de winter, in droge zomers kan droogtegevoeligheid zich manifesteren. De bodems zijn geschikt tot matig geschikt voor zomergranen, geschikt voor aardappelen en marginaal geschikt voor veeleisende gewassen (tarwe, suikerbieten). Ze zijn weinig geschikt voor weide, maar geschikt voor tuinbouw, vooral voor wortelen en schorseneren, ook voor intensieve tuinbouw. In het uiterste oostelijke deel wordt een Eep bodem aangeduid. Deze bodem is een sterk gleyige kleibodem zonder profielontwikkeling. De kartering van deze bodem komt overeen met de loop van Grijspeerdbeek. Op

de bodemkaart valt duidelijk op dat het plangebied zich op de oostelijke rand van een zandige opduiking bevindt tussen de vallei van de Grijspeerdbeek in het oosten, de Handzamevaart in het noorden en een niet geïnventariseerde waterloop in het westen.

Figuur 14 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).

Figuur 15 Uitsnede uit de bodemkaart met aanduiding van de zandige opduiking centraal binnen de drie waterlopen (Grijspeerdbeek in het oosten, Handzamevaart in het noorden en een niet gekarteerde beek in het westen).

Op het terrein werden vier controleboringen uitgevoerd om enerzijds de verstoringsgraad te achterhalen en anderzijds de diepte van het archeologische niveau. De vier boringen tonen een gelijkaardige bodemopbouw binnen het plangebied. Boorpunt 1, in het noordwesten, werd na 40cm diep gestaakt door het voorkomen van grof puin. De teelaarde kenmerkt zich door de aanwezigheid van veel baksteenbrokken. Boorpunt 2, in het zuidwesten, bestaat uit een cultuurlaag (A(p)) van ca. 20cm dik. Meteen onder deze ploeglaag bevindt zich een 40cm dik verstoorde puinlaag die wellicht als een ophogingspakket kan geïdentificeerd worden. Op een diepte van ca. 60cm bevindt zich een meer homogene zandige laag met fijne baksteenbrokjes en -spikkels. Op ca. 100cm is een overgangsniveau te zien dat gekenmerkt wordt door de vermenging van de homogene zandige laag en de gelige zandige C-horizont. Op ca. 105cm diepte kan de zandige C-horizont duidelijk onderscheiden worden. Wel dient opgemerkt te worden dat reeds een deel van de originele C-horizont vergraven werd. Boorpunt 3 bevindt zich centraal op het terrein. De boring bestaat opnieuw uit een puinige ploeglaag van 20cm dik. Daaronder is een pakket van minstens 1m dik aanwezig dat bestaat uit baksteenbrokjes, kachelslik en ander recent puin. Op 120cm diepte werd de boring gestaakt door het voorkomen van grover puin. De C-horizont werd niet bereikt. Boorpunt 4 gelegen in het oostelijke deel van het terrein vertoont een gelijkaardige opbouw als boorpunt 3. Ook hier werd de boring gestaakt op een diepte van ca. 110cm door het voorkomen van grover puin.

Algemeen kan gesteld worden dat op het terrein aanzienlijke bodemingrepen hebben plaatsgevonden waarbij eerst grote delen werden afgegraven tot in de C-horizont gevolgd door het opvoeren van een dik pakket grond met fijn tot grof puin. Op één plaats werd de C-horizont bereikt op een diepte van ca. 105cm, hoewel ook hier duidelijk een deel vergraven werd. De kans op de aanwezigheid van archeologisch erfgoed is hierdoor klein.

Figuur 16 Zicht op boorpunt 2 in het zuidwestelijke deel van het terrein met onderaan de verstoorde C-horizont.

Figuur 17 Zicht op boorpunt 3 in het centrale deel van het terrein.

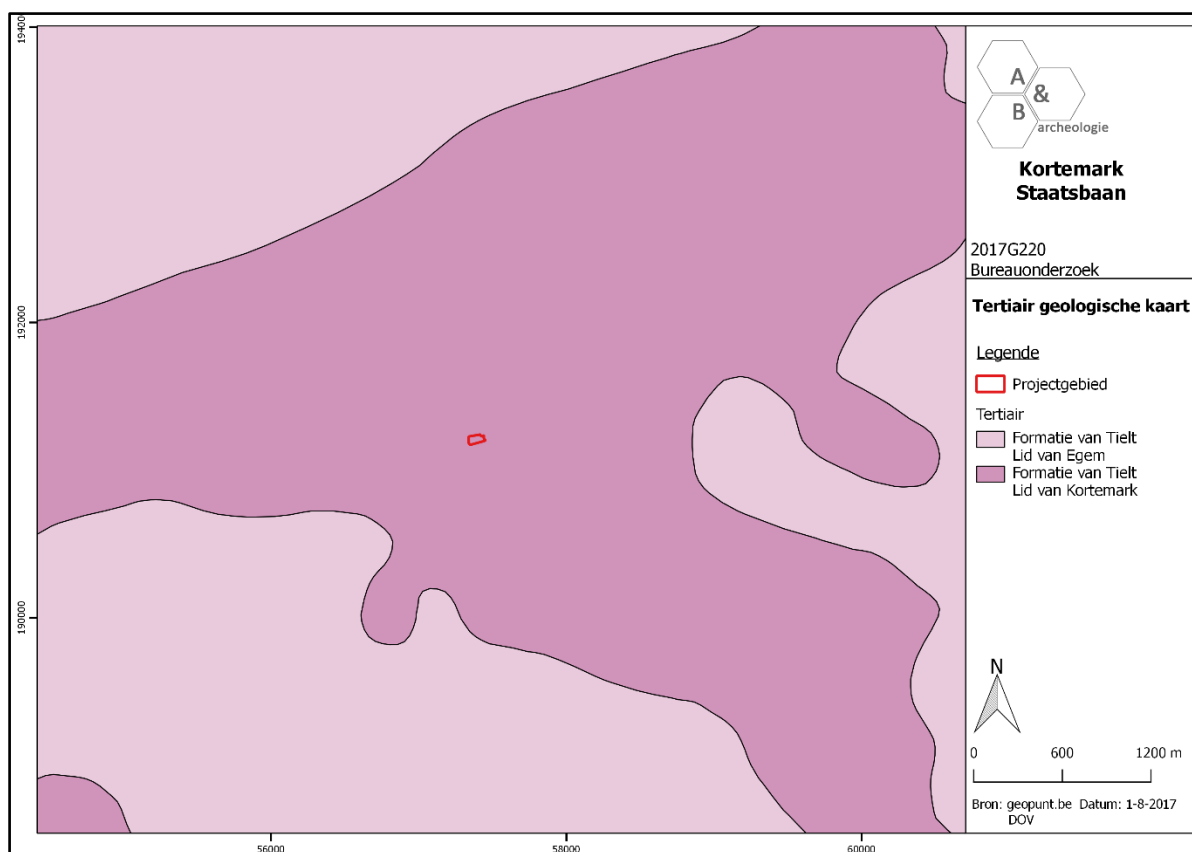
Figuur 18 Zicht op boorpunt 4 in het oostelijke deel van het terrein.

2.3.4. Geologische situering

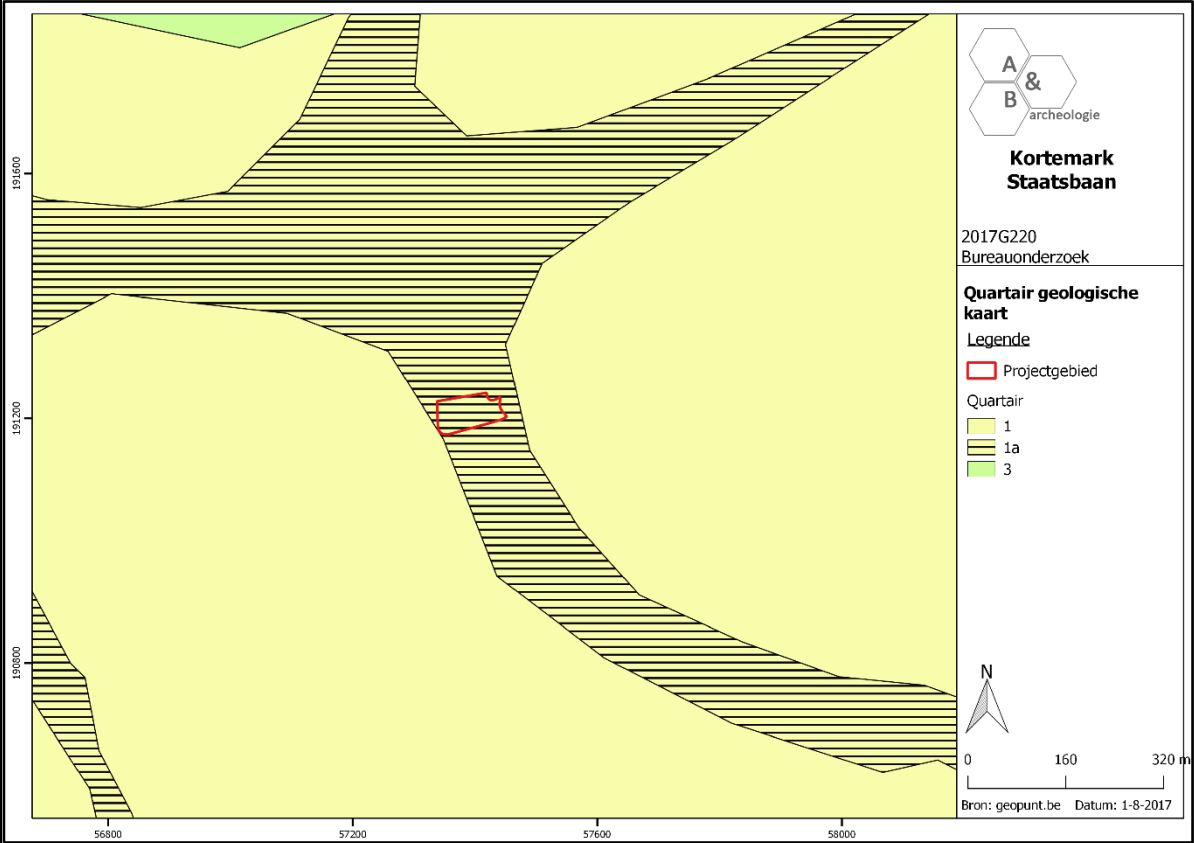
De tertiaire ondergrond ter hoogte van het plangebied bestaat uit afzettingen van het Lid van Kortemark. Deze eenheid bestaat uit een marien, compact, kleiig, grijs, fijn silt, met zandige intercalaties. De gemiddelde dikte bedraagt 17m. Het Lid van Kortemark is net als het Lid van Egem een onderdeel van de Formatie van Tielt. Deze formatie bestaat uit marien zeer fijn zand en silt, afgezet in de zee die België bedekte tijdens het midden- tot laat-leperiaan (Vroeg-Eoceen). De Formatie van Tielt bevindt zich bovenop de Formatie van Kortrijk, waar het lid van Aalbeke een onderdeel van is. Deze formatie bestaat uit een dik pakket mariene zandige klei uit het vroeg-leperiaan.

De Quartair geologische kaart geeft aan dat de ondergrond op de zuidwestelijke rand van het plangebied bestaat uit het type 1 omschreven als volgt: niet holocene en/of tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie. Het betreft eolische afzettingen van zand tot silt van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (code **ELPw**), mogelijk kunnen ook hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) aanwezig zijn. Het grootste deel van van het terrein bevindt zich binnen type 1a. Hier betreft het holocene en/of tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie. Daaronder bevinden zich eolische afzettingen van zand tot silt van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (code **ELPw**), mogelijk kunnen ook hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) aanwezig zijn of fluviatiele afzettingen (code **FLPw**) van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen). De kartering komt overeen met de loop van de Grijspeerdbeek.

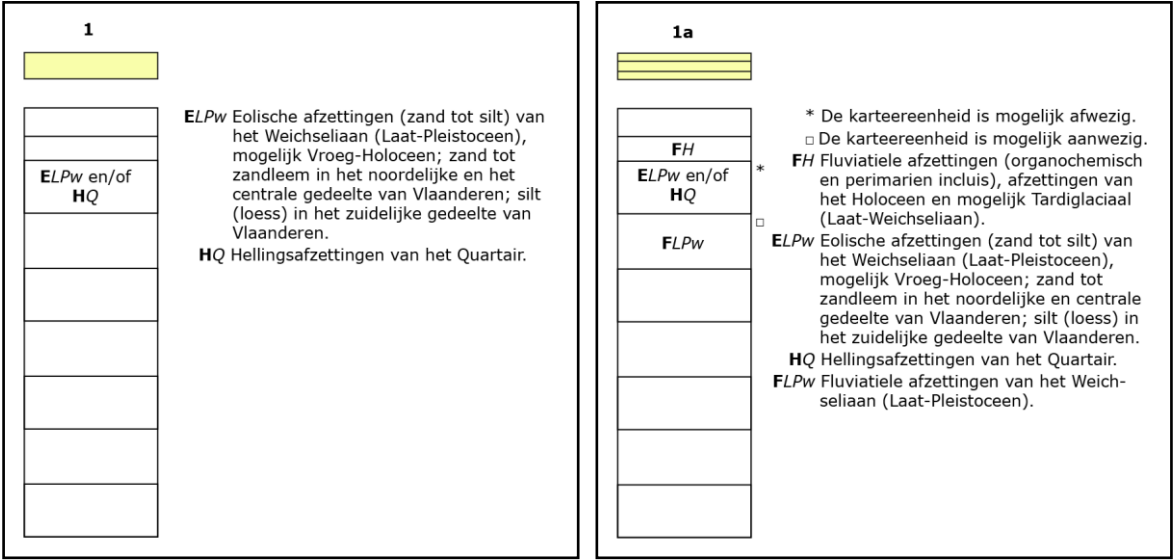
De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

Figuur 19 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 20 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 21 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart; type 1 en type 1a (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering⁶

Kortemark wordt voor het eerst in 1063 vermeld als 'Merck', wat duidt op een frankische oorsprong en zoveel betekent als 'afgebakend gebied binnen onbebouwde gronden'. 'Merck' moet toentertijd een bescheiden nederzetting geweest zijn op de grens van het overstromingsgebied van de Handzamevaart en de bossen van Houthulst. In 1281 kwam het inmiddels tot 'Courtemarkck' herdoopte dorp in handen van Gwijde van Dampierre, de toenmalige Graaf van Vlaanderen. Het verwierf de status van 'Ambacht' en kreeg een eigen bestuur en een eigen rechtsmacht⁷.

Kortemark is bekend om zijn neogotische driebeukige Sint-Bartholomeuskerk⁸. Kort na de Eerste Wereldoorlog werd deze heropgebouwd in geel en rood gevlamde baksteen. Het dak en de torenspits kregen een leistenen afdekking. De zeshoekige spitse toren, die naast het ingangsportaal oprijst, bevindt zich op een onconventionele plaats. De oostelijke zijbeuk vertoont een vijfhoekige uitbouw die fungeert als doopkapel. Daarnaast kent Kortemark verschillende 18de- en 19de-eeuwse boerenhuizen en hoeves. In de gemeente Kortemark en deelgemeentes getuigen vele gedenkstenen en monumenten over de Eerste Wereldoorlog. Het grootste deel van de oorlog bevond Kortemark zich binnen het Duitse bezette gebied. Daarnaast zijn twee ereperken aanwezig in Werken en Handzame die te maken hebben met twee Britse vliegtuigen die neergestort zijn in de Tweede Wereldoorlog met de bemanning nog aan boord⁹.

De oudste kaart die geraadpleegd kan worden betreft de Ferrariskaart uit de 18de eeuw. Op deze kaart wordt geen bebouwing aangegeven in het plangebied. Het terrein is in gebruik als akkerlanden afgezoomd met bomenrijtjes langs de oever van de Grijspeerbeek, aangegeven als 'Laetinckput'. De bewoning concentreert zich meer naar de dorspik in het noordwesten. Wel wordt ten noordwesten een site met walgracht aangegeven. Op de Atlas der Buurtwegen (1841) worden ook geen gebouwen aangegeven. De Grijspeerbeek wordt ook benoemd als Grijspeertbeek en doorheen het plangebied loopt een smal landweggetje omschreven als Sentier nr. 5. De kaart van Vandermaelen (1846-1854) toont een gelijkaardig, doch minder gedetailleerd beeld. De kaart van Popp (1842-1879) toont in grote lijnen nog dezelfde perceelstructuur zoals op de Atlas der Buurtwegen.

Op de topografische kaart van 1883 en 1911 is een gelijkaardige situatie te zien. Het terrein is nog steeds onbebouwd en in gebruik als landbouwgronden. Bewoning bevindt zich langsheen de Hoogledestraat in het westen.

Op een Britse loopgravenkaart van 10 oktober 1917 en van 17 januari 1918 wordt vlak ten noorden en noordwesten van het terrein een Duits barakkenkamp aangegeven. Het kamp kan wellicht geïnterpreteerd worden als een doorvoerkamp met opslagruimtes vlak ten zuiden van het spoor en rangeerstation. Binnen het plangebied zelf zijn geen structuren aanwezig, maar kunnen wel mogelijk afvalkuilen aanwezig zijn.

⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Kortemark In Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://inventaris.onroerenderfgoed.be> op 8/08/2017

⁷ <http://www.kortemark.be/product/400/kortemark>

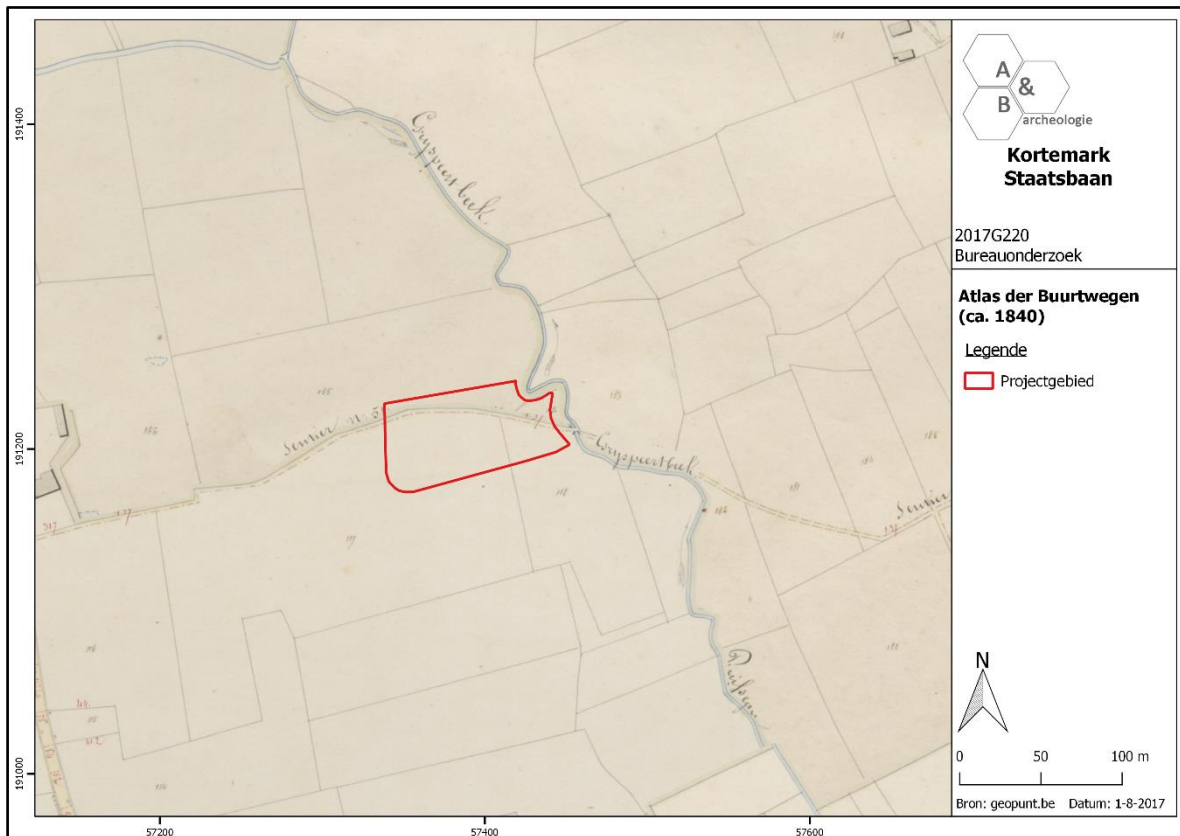
⁸ <http://www.kortemark.be/product/393/sint-bartholomeuskerk---kortemark>

⁹ Acke et al. 2016

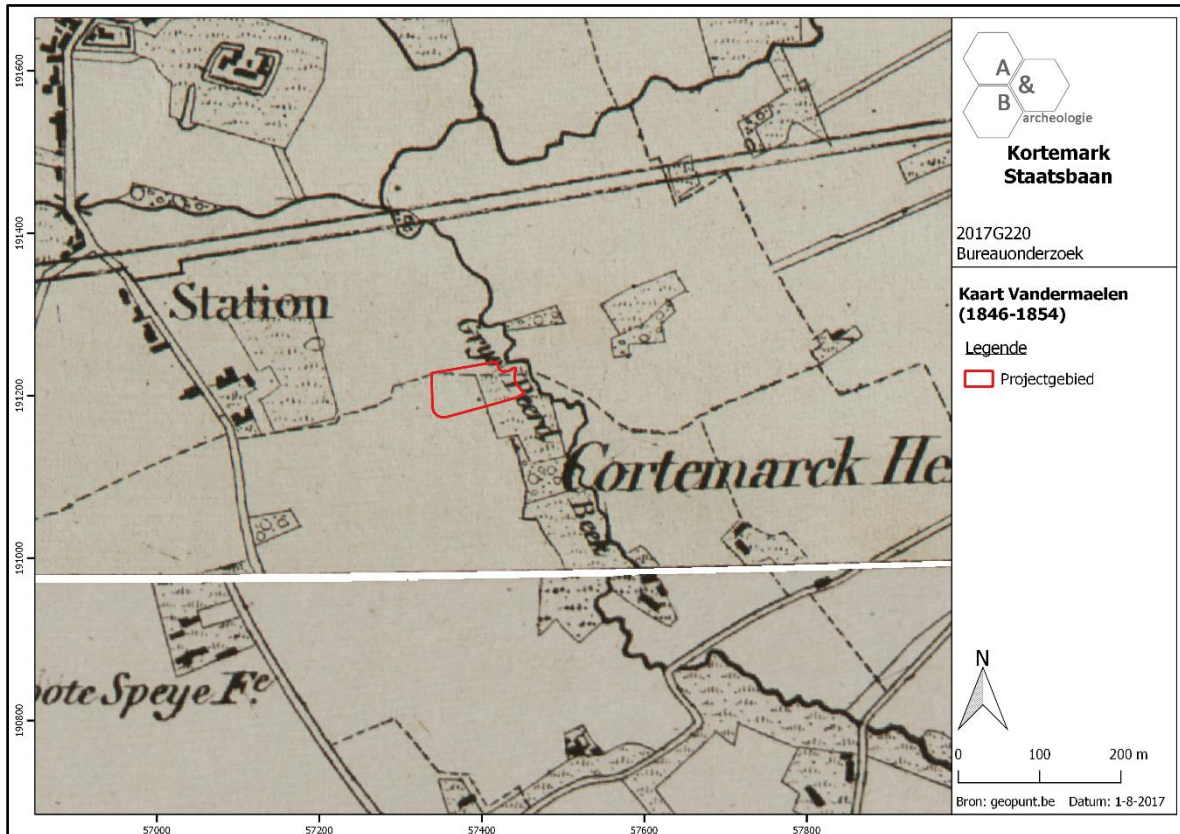
De vroegste luchtfoto betreft een orthofoto uit 1971. De kwaliteit en resolutie is vrij laag, maar toch kan hierop het terrein als landbouwgebied herkend worden. In de noordwestelijke hoek wordt een klein boerderijtje met oprijlaan aangegeven, die in verbinding staat met de Staatsbaan. Op een latere en meer gedetailleerde luchtfoto van 1979-1990 is duidelijk de ontwikkeling van het gebied te zien. In het westen zijn meerdere huizen bijgekomen langs de Hoogledestraat en ten noordwesten werd een grote opslagplaats gebouwd met een toegangsweg naar de Staatsbaan toe. Het plangebied is opgedeeld in twee percelen. Het noordelijke is in gebruik als weiland en het zuidelijke als akkerland. Op een luchtfoto van 2003 is te zien dat de boerderij afgebroken werd. Op de luchtfoto van 2016 wordt het gebied verder ontwikkeld en uitgebreid als industriezone. Ten noorden wordt een 8-vormig waterbekken aangelegd en de landweg is omgevormd tot een asfaltweg met een rondpunt omschreven als Den Triangel. Het plangebied zelf lijkt hierbij duidelijk vergraven te zijn. Ook de onderlinge perceelsindeling zoals te zien op de luchtfoto van 1990 is verdwenen.

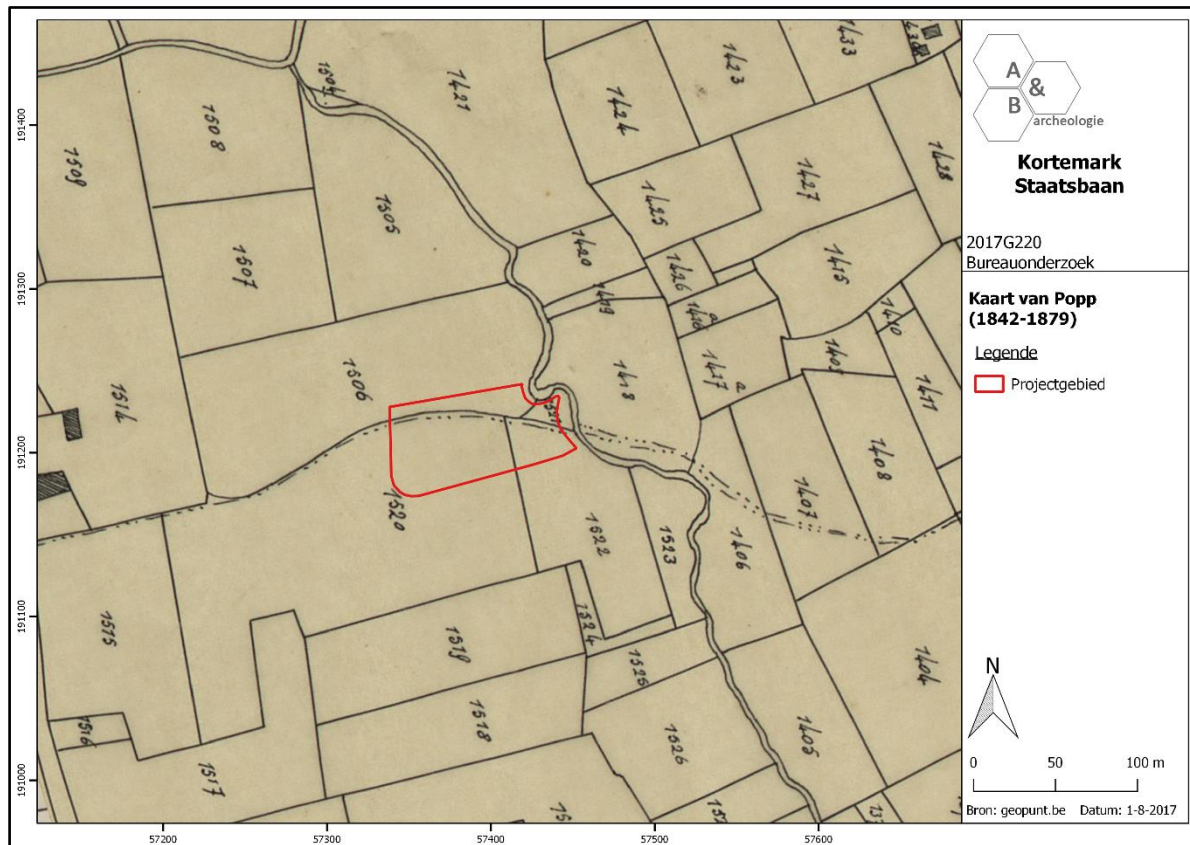
Figuur 22 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).

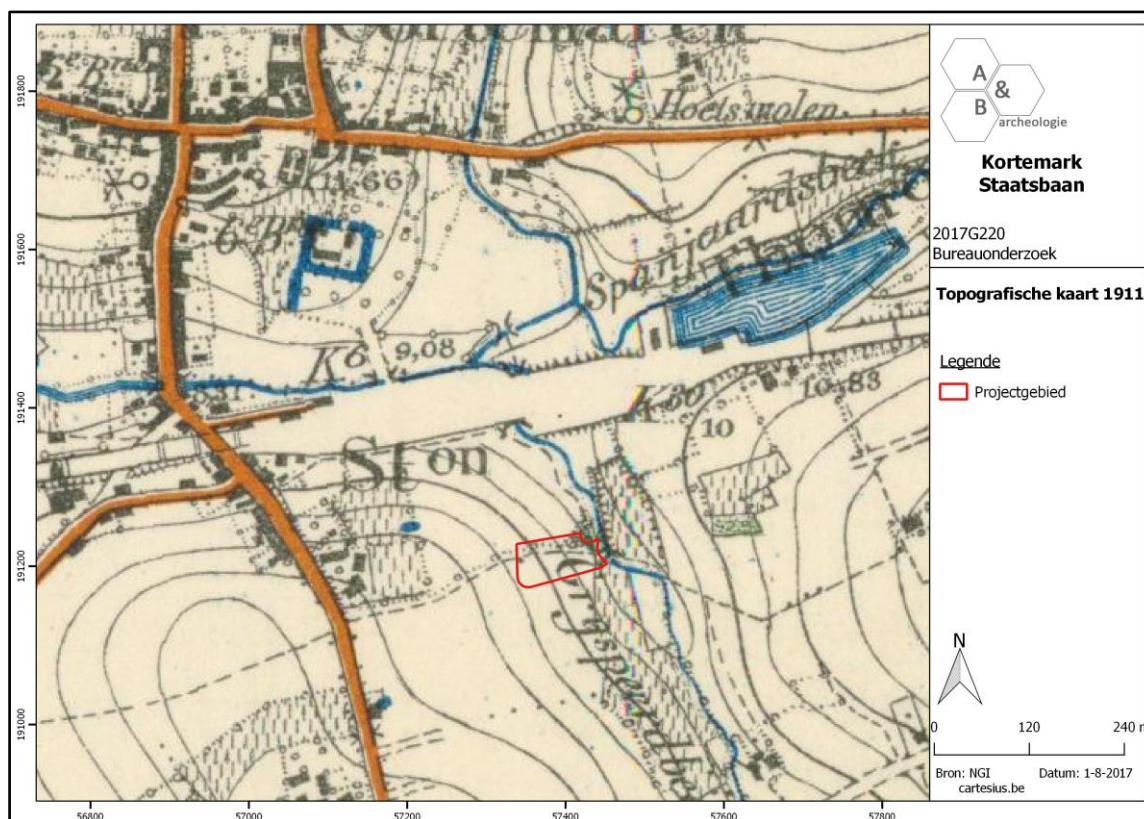

Figuur 23 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).

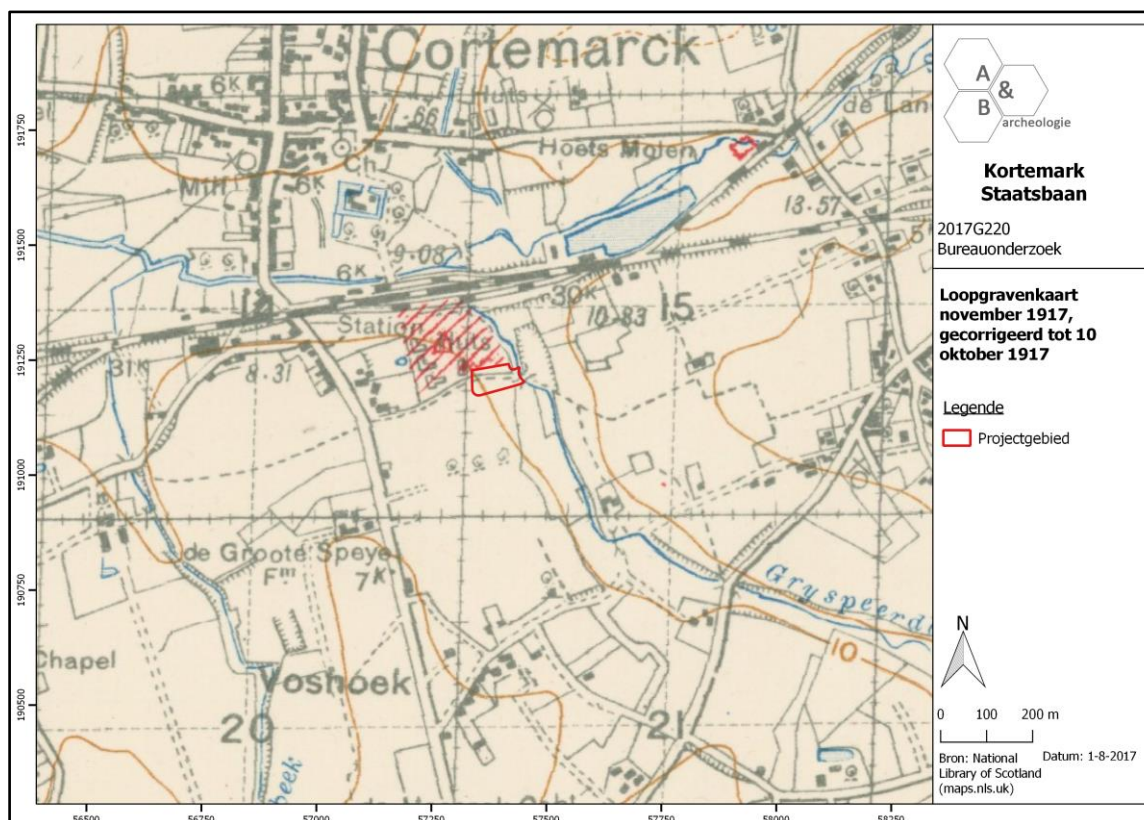

Figuur 24 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).

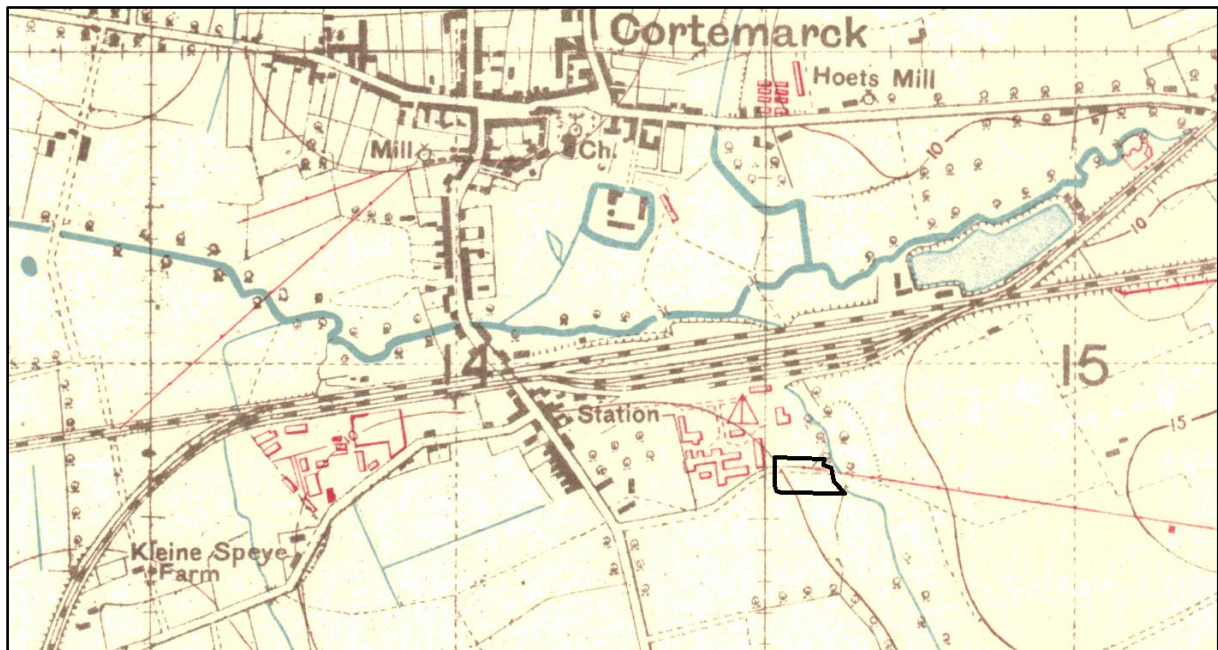

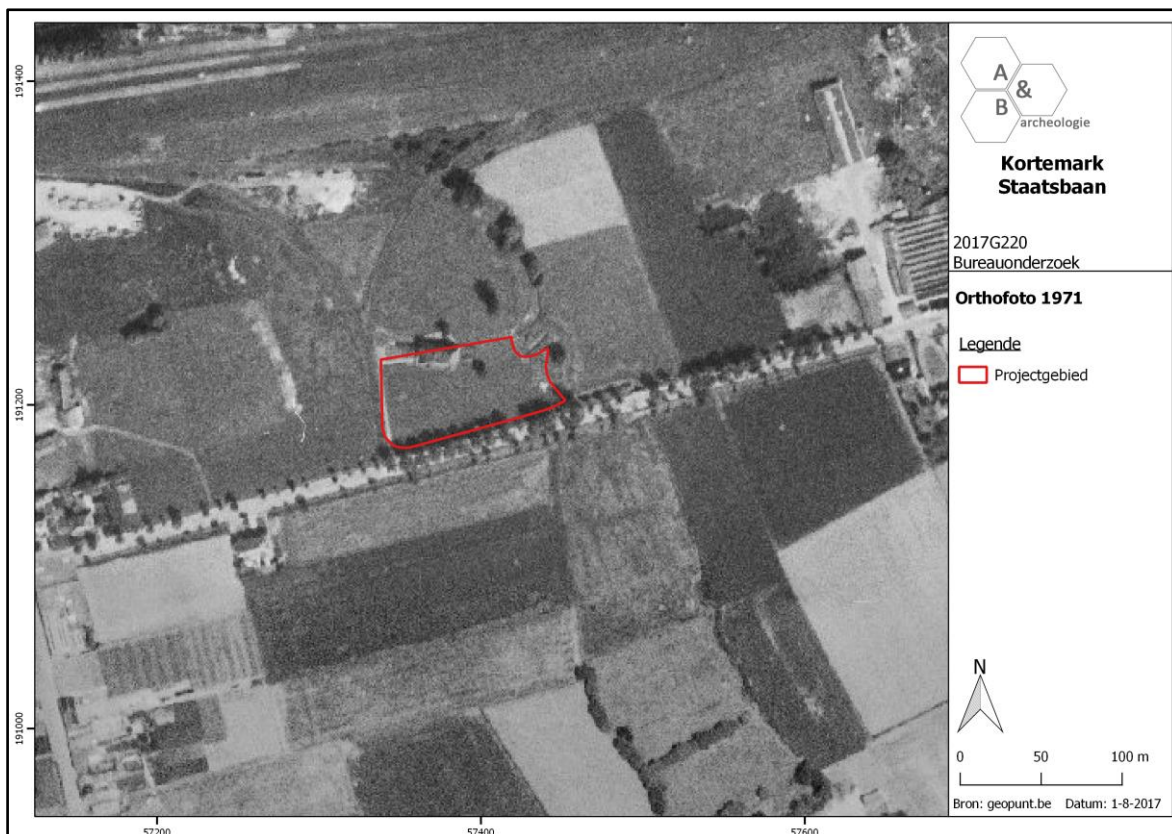
Figuur 27 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1911 (bron: cartesius.be en NGI).

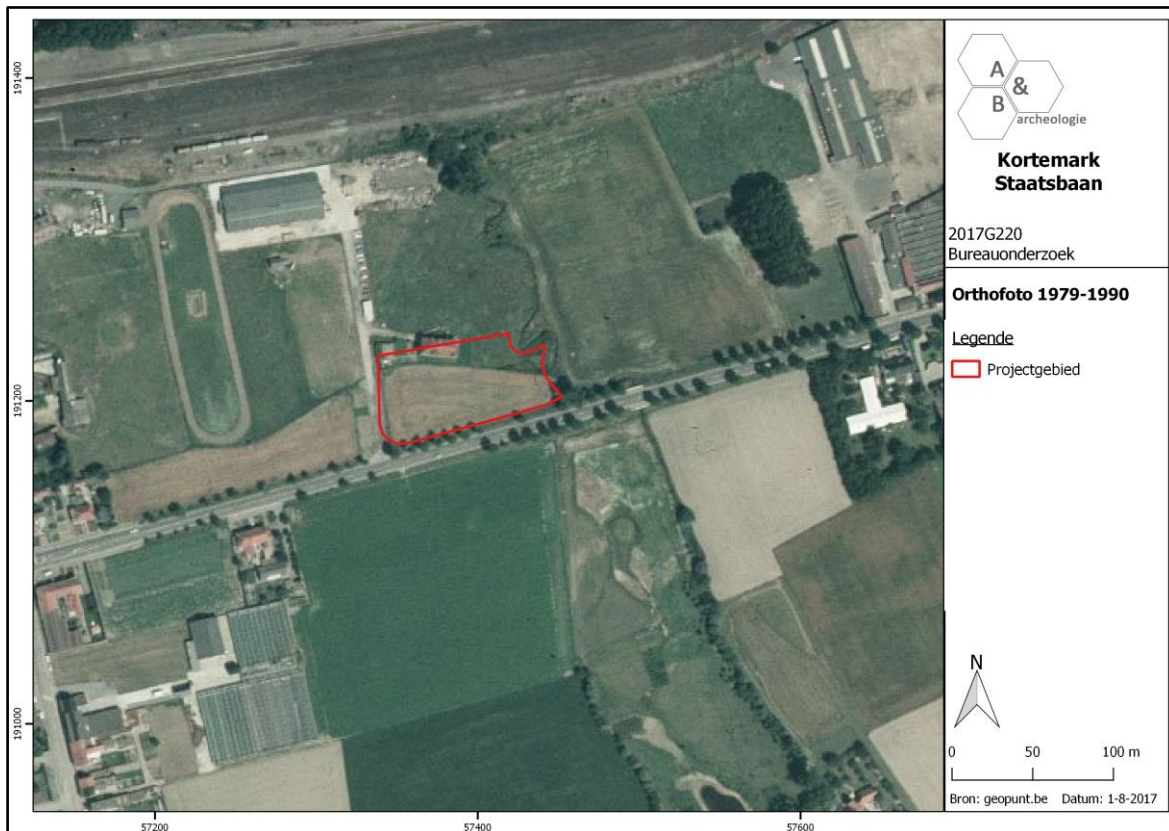
Figuur 28 Uitsnede uit de loopgravenkaart van 10 oktober 1917 met zicht op Duitse barakken 'Huts' net ten noorden van het plangebied (bron: Library of Scotland).

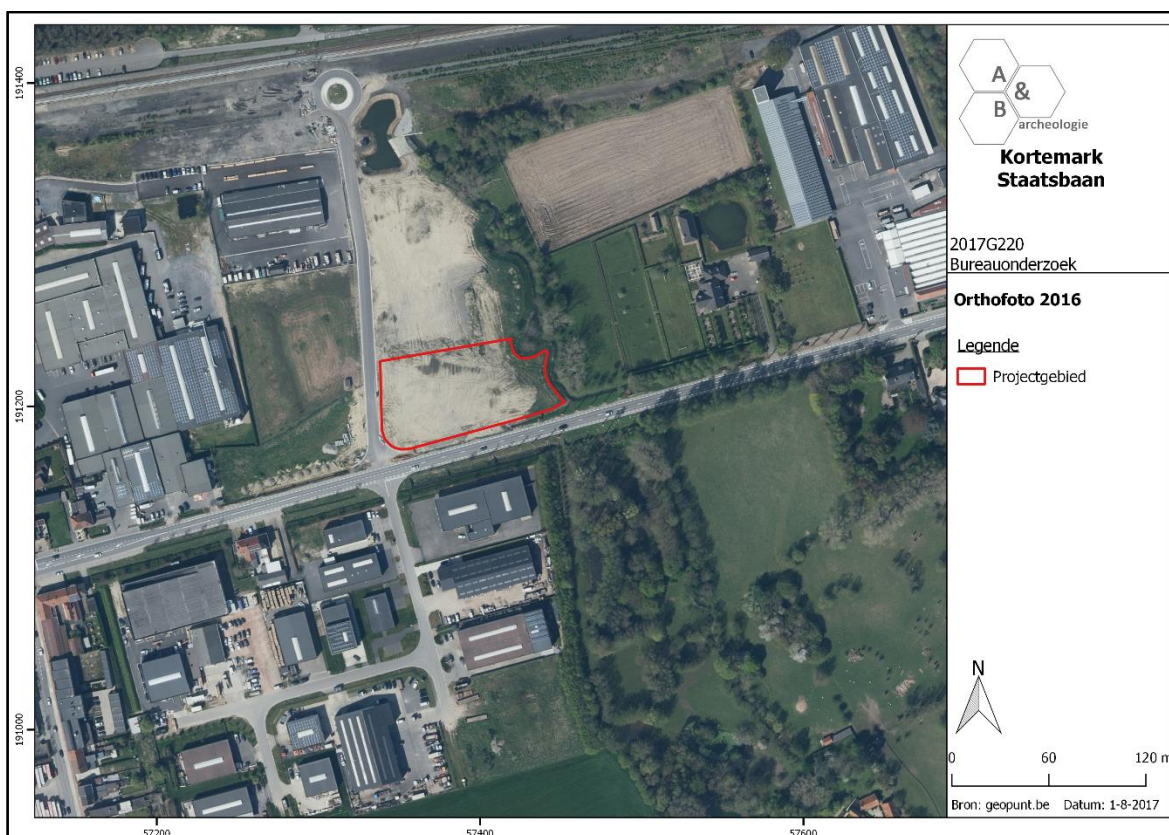
Figuur 29 Uitsnede uit de loopgravenkaart van 17 januari 1918 met aanduiding van het plangebied in zwart net buiten het Duitse kamp (bron: linesman DVD British trenchmaps).

Figuur 30 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 31 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1990 (bron: geopunt.be).

Figuur 32 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).

2.5. Archeologische situering

Op de Centrale Archeologische Inventaris worden in de omgeving van het projectgebied een aantal sites aangegeven, die hiernavolgend besproken worden. De sites tonen duidelijk aan dat Kortemark rijk is aan archeologische sites en vondsten.

Een belangrijk onderzoek betreft het lijntracé van de aardgasleiding van Fluxys tussen Alveringem en Maldegem doorheen de zuidoostelijke hoek van Kortemark. Tijdens het vooronderzoek werd in de sector tussen de Amersveldestraat en de Oude Gentstraat een houtskoolmeiler teruggevonden. In de zone tussen de Oude Gentstraat en de Leenbosstraat werden enkele loopgraafsegmenten, vermoedelijk oefenloopgraven, uit de Eerste Wereldoorlog aangesneden¹⁰.

Op een 1500tal meter ten noordwesten van het plangebied werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd ter hoogte van de Koutermolenstraat. Bij luchtfotografie in de jaren '80 van de 20ste eeuw werden reeds grafcircels uit de bronstijd herkend. Een noodonderzoek in 1992¹¹ resulteerde in twee grafheuvels uit de vroege bronstijd, sporen en vondstmateriaal uit de late ijzertijd, een perceelsgracht uit de late middeleeuwen en twee kuilen met materiaal uit de Eerste Wereldoorlog. Daarnaast werden stenen artefacten uit het mesolithicum en het midden-neolithicum teruggevonden (CAI ID 76215). De site bevindt zich op het hoger gelegen deel in de driehoek nabij de Krekelbeek/Handzamevaart en de Waterhoenbeek, aan de westelijke zijde van Kortemark.

Willem Hantson merkte op dat diverse metaalvondsten werden teruggevonden door metaaldetectoristen in de omgeving van Kortemark. Het betreft metalen artefacten uit de Romeinse periode en de vroege middeleeuwen¹². De exacte locaties zijn echter niet gekend.

In 2003 werd bij de uitbreiding van de industriezone aan de Voshoek ter hoogte van de Staatsbaan en de Hoogledestraat sporen teruggevonden uit de Romeinse periode en de volle middeleeuwen¹³. Voor de Romeinse periode betreft het twee brandrestengraven met schervenmateriaal. Tot de volle middeleeuwen behoren paalkuilen van minstens 3 gebouwen, waarvan 2 elkaar oversnijden. Het zou eerder gaan om bijgebouwen en spiekers. De site bevindt zich op een 300-tal meter ten zuidwesten van het plangebied (CAI ID 70299).

In 2013 werd een vooronderzoek uitgevoerd aan de begraafplaats van Kortemark¹⁴. Bij het onderzoek werden greppels en kuilen uit de metaaltijden of de Romeinse periode aangetroffen. De sporen concentreerden zich vooral in het noordelijke deel. Uit de steentijd behoren vier losse silexartefacten. Als laatste zijn nog ontstekers teruggevonden uit de Eerste Wereldoorlog.

De site met walgracht, die ook aangegeven staat op de Ferrariskaart ten noordwesten van het plangebied, staat op de CAI bekend als CAI ID 74888. De site zou zijn oorsprong hebben in de late middeleeuwen. Van de site is niets meer bewaard gebleven.

¹⁰ Evaluatienota en conceptrapport Lot 5 Hooglede-Maldegem fluxys (Deconynck en Laloo 2015 en 2017)

¹¹ Bourgeois & Meganck 1993

¹² Mondelinge mededeling Willem Hantson

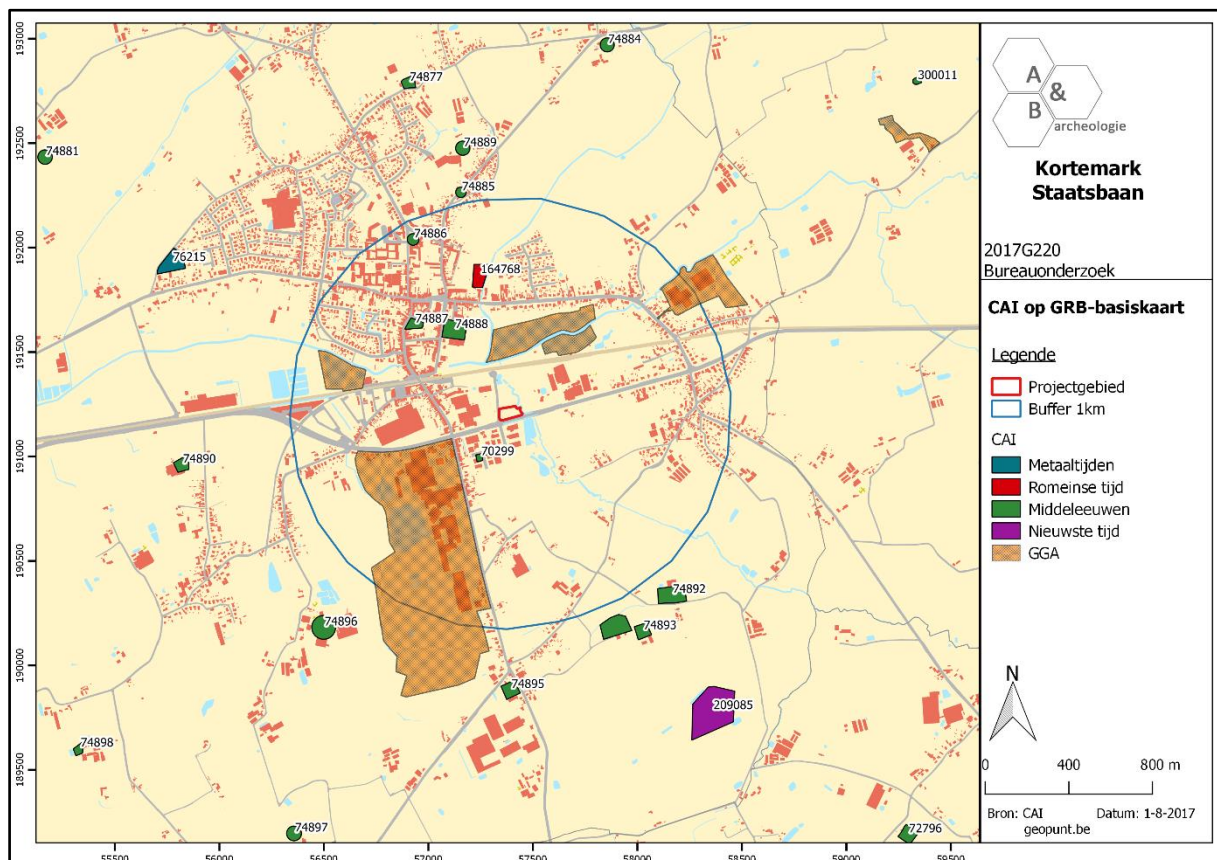
¹³ Mondelinge mededeling Marc De Wilde

¹⁴ Demey 2013

Ten noorden van het plangebied werd een archeologienota opgemaakt door ArcheoPro ter hoogte van de Kasteelbeek en de Torhoutstraat. Op de oever van de Kasteelbeek werden landschappelijke boringen uitgevoerd die geen aanwijzingen gaven voor de aanwezigheid van *in situ* steentijdartefacten of meerdere begraven archeologische niveaus. Het archeologisch vlak situeert zich hier op ca. 1m onder het huidige maaiveldniveau.

In de omgeving van het plangebied worden ook enkele grotere zones aangegeven waar geen archeologie meer verwacht wordt door de aanleg van waterbekkens of industriezones. Een grote zone betreft het gebied langs de westelijke zijde van de Hoogledestraat. De impact van de industrie heeft het volledige bodemarchief vergraven.

Het archeologisch kader toont duidelijk het archeologisch potentieel aan van het gebied in de buurt van de Grijspeerdbeek en de zandige opduiking. Vooral het onderzoek aan de Voshoek is hierbij interessant. De site ligt vlakbij en bevindt zich eveneens op de zandrug tussen de Grijspeerdbeek (oosten), de Handzamevaart (noorden) en de niet gekarteerd waterloop in het westen. Op basis hiervan kan gesteld worden dat het archeologisch potentieel van het terrein matig tot hoog is voor de aanwezigheid van Romeinse en middeleeuwse bewoning maar ook voor sporen uit de Eerste Wereldoorlog.

Figuur 33 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van de bureaustudie kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- Op basis van de 18de- en 19de-eeuwse cartografische bronnen en de 20ste-eeuwse luchtfoto's kan gesteld worden dat er geen bewoning aanwezig was binnen de grenzen van het plangebied. Pas rond het midden van de 20ste eeuw wordt een klein boerderijtje ingepland in het noordwesten, dat voor 2003 reeds afgebroken werd. Het terrein is steeds in gebruik als landbouwgebied.
- Voor de periode voor de 18de eeuw zijn geen bronnen beschikbaar waardoor de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet kan gestaafd worden.
- Het terrein is momenteel in gebruik als landbouwgrond. De uitgevoerde controleboringen tonen aan dat het bodemarchief over het volledige plangebied intensief vergraven en verstoord werd tot op een aanzienlijke diepte. Archeologisch erfgoed wordt hierdoor niet meer verwacht.
- Op archeologisch vlak kan gesteld worden dat er een matig tot hoge potentiële waarde aan het terrein kan toegeschreven worden, gezien de diverse sporen, vondsten en structuren in de directe omgeving uit diverse periodes (Romeinse periode, volle middeleeuwen en Eerste Wereldoorlog). Vooral de gunstige ligging deels op en op de rand van de zandige opduiking tussen de Handzamevaart in het noorden, de Grijspeerbeek in het oosten (die tevens de oostelijke rand vormt van het plangebied) en een niet gekarteerde waterloop in het westen.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van de bureaustudie geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

Binnen het plangebied zal een groot rechthoekig kantoorgebouw met een gedeeltelijke kelderverdieping voorzien worden. Ten noorden ervan zullen parkeerplaatsen aangelegd worden. De toegang bevindt zich in het noordwesten met een verbinding naar Den Triangel. Het oostelijke en zuidelijke deel zal als groenzone ingericht worden met de aanplanting van enkele bomen. De controleboringen hebben echter aangetoond dat het volledige plangebied verstoord werd in het verleden. Het terrein werd eerst afgegraven tot in de C-horizont, waarna puinige grond opgevoerd

werd. Archeologisch erfgoed is daardoor niet meer te verwachten. Een verder onderzoek is bijgevolg niet nodig.

3.3. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Voor het projectgebied zelf zijn geen archeologische gegevens gekend. Het archeologisch kader toont wel duidelijk het archeologisch potentieel aan van het gebied in de buurt van de Grijspeerdbeek en de zandige opduiking. Vooral het onderzoek aan de Voshoek is hierbij interessant. De site ligt vlakbij en bevindt zich eveneens op de zandrug tussen de Grijspeerdbeek (oosten), de Handzamevaart (noorden) en de niet gekarteerd waterloop in het westen. Op basis hiervan kan gesteld worden dat het archeologisch potentieel van het terrein matig tot hoog is voor de aanwezigheid van Romeinse en middeleeuwse bewoning maar ook voor sporen uit de Eerste Wereldoorlog.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Het plangebied werd in het verleden afgegraven tot in de C-horizont waarna het terrein minstens 1m werd opgehoogd. De controleboringen hebben dit gegeven duidelijk vastgesteld. Archeologisch erfgoed is bijgevolg niet meer te verwachten.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Niet van toepassing. De controleboringen tonen een sterke menselijke invloed op het bodemarchief, waardoor de bodemopbouw volledig verstoord is.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De geplande werken omvatten de bouw van een kantoor met een gedeeltelijke kelder en parkeergelegenheden. De impact van de werken zal gezien de hoge verstoringsgraad gering zijn.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan niet vastgesteld worden op basis van het bureauonderzoek. Echter door de hoge verstoringsgraad wordt geen archeologisch erfgoed meer verwacht. Mogelijk kunnen nog diepe waterhoudende structuren (brede grachten en waterputten) bewaard zijn. Kleine ondiepe grondsporen zoals paalkuilen en dergelijke worden niet meer verwacht.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Niet van toepassing.

4. Samenvatting

Het terrein, gelegen in Kortemark met een totale oppervlakte van 5245m², bevindt zich aan de noordzijde van de Staatsbaan en aan de oostelijke zijde van Den Triangel, die iets verderop eindigt in een rondpunt aan de spoorweg. De oostelijke grens wordt gevormd door de Grijspeerdbeek. Het terrein is momenteel braakliggend. Tot voor kort bevond zich een kleine hoeve in de noordwestelijke hoek die afgebroken werd tussen 1990 en 2003. Deze hoeve kende haar oorsprong in de 20ste eeuw. Op het moment van schrijven staat er mais op het terrein. Op de orthofoto van 2016 lijken grootschalige verstoringen aanwezig op het terrein. Over het volledige plangebied kon baksteenpuin opgemerkt worden op het maaiveldniveau tussen de maisraaien. Kadastraal gezien bevindt het terrein zich op: Kortemark, afdeling 1, sectie C, perceel nr. 1520s.

Binnen de grenzen van het plangebied worden vier bodemtypes aangegeven. Het westelijke en noordwestelijke deel wordt aangegeven als bebouwde zone (type OB) waarbij geen bodemkundige gegevens gekend zijn. Verder wordt in het westen een Zbc bodem aangegeven. Deze bodem kenmerkt zich als een droge zandbodem met een sterk gevlekte en verbrokkelde textuur B-horizont. Het centrale deel van het terrein wordt gekarteerd als type Sch. Dit type bestaat uit een matig droge lemige zandbodem met een verbrokkelde ijzer en/of humus B-horizont. In het uiterste oostelijke deel wordt een Eep bodem aangeduid. Deze bodem is een sterk gleyige kleibodem zonder profielontwikkeling. De kartering van deze bodem komt overeen met de loop van Grijspeerdbeek. Op de bodemkaart valt duidelijk op dat het plangebied zich op de oostelijke rand van een zandige opduiking bevindt tussen de vallei van de Grijspeerdbeek in het oosten, de Handzamevaart in het noorden en een niet geïnventariseerde waterloop in het westen.

Voor het projectgebied zelf zijn geen archeologische gegevens gekend. Het archeologisch kader toont wel duidelijk het archeologisch potentieel aan van het gebied in de buurt van de Grijspeerdbeek en de zandige opduiking. Vooral het onderzoek aan de Voshoek is hierbij interessant. De site ligt vlakbij en bevindt zich eveneens op de zandrug tussen de Grijspeerdbeek (oosten), de Handzamevaart (noorden) en de niet gekarteerd waterloop in het westen. Op basis hiervan kan gesteld worden dat het archeologisch potentieel van het terrein matig tot hoog is voor de aanwezigheid van Romeinse en middeleeuwse bewoning maar ook voor sporen uit de Eerste Wereldoorlog.

De geplande werken bestaan uit de bouw van een rechthoekig kantoorgebouw met parkeergelegenheden aan de noordelijke zijde. De toegang wordt voorzien in de noordwestelijke hoek, aansluitend op Den Triangel. Het kantoorgebouw zal ook deels voorzien zijn van een kelderverdieping. Voor de verhardingen van de parking wordt zoveel mogelijk gebruikt gemaakt van waterdoorlatende materialen. Ten oosten en langs de zuidelijke zijde wordt een groenzone voorzien met aanplanting van bomen volgens een verspreid patroon. Aan de kant van de grijspeerdbeek zal een bufferzone voorzien worden. De geplande werken zullen een impact hebben op het bodemarchief, vooral ter hoogte van het kantoorgebouw en de parkeergelegenheden.

De controleboringen op het terrein tonen aan dat aanzienlijke bodemingrepen hebben plaatsgevonden waarbij eerst grote delen werden afgegraven tot in de C-horizont gevolgd door het opvoeren van een dik pakket grond met fijn tot grof puin. Op één plaats werd de C-horizont bereikt

op een diepte van ca. 105cm, hoewel ook hier duidelijk een deel vergraven werd. De kans op de aanwezigheid van archeologisch erfgoed is hierdoor klein.

Gezien de resultaten van de controleboringen en de impact van de geplande werken dient geen verder archeologisch onderzoek te gebeuren. De grond is dermate verstoord dat geen archeologisch erfgoed meer verwacht wordt.

5. Bibliografie

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kortemark>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>
- <http://www.kortemark.be/product/400/kortemark>
- <http://www.kortemark.be/product/393/sint-bartholomeuskerk--kortemark>
- ACKE B., BARTHOLOMIEUX B., BRACKE M. en LEENKNEGT B., 2016, *Archeologienota Kortemark Krekebekestraat (prov. West-Vlaanderen) 2016/209*, Ingelmunster.
- BOURGEOIS J. & MEGANCK A., 1993, Noodonderzoek 1992 op een door luchtfotografie ontdekte site te Kortemark-Koutermolenstraat. Grafheuvels uit de Bronstijd en nederzetting uit de late ijzertijd, in: *Westvlaamse Archaeologica* 9 – 1 pp. 7-10.
- DECONYNCK J. & LALOO P., 2015, *Archeologische prospectie/opgraving Fluxys Lot 5 Hoogledede-Maldegeme Evaluatienota*, THV MRG.
- DECONYNCK J. & LALOO P., 2017, *Archeologische prospectie/opgraving Fluxys Lot 5 Hoogledede-Maldegeme Conceptrapport*, THV MRG.
- DEMEY D., 2013, *Archeologisch vooronderzoek begraafplaats Kortemark*, Ruben Willaert rapporten 33, Sijsele.

6. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Uitsnede uit het plan ‘huidige toestand’ (bron: initiatiefnemer).	7
Figuur 2 Uitsnede uit de orthofoto van 2016 met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	8
Figuur 3 Zicht op het plangebied richting het oosten met rechts de Staatsbaan.	8
Figuur 4 Maaiveldniveau bezaaid met baksteenbrokken en ander puin.	9
Figuur 5 Uitsnede uit het plan ‘geplande werken’ (bron: initiatiefnemer).	10
Figuur 6 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	11
Figuur 7 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	12
Figuur 8 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de perceelsnummers (bron: geopunt.be).	12
Figuur 9 Zicht op de bodemgebruikskaat met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	13
Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).	14
Figuur 11 Detailopname van het Digitaal Hoogtemodel met de twee hoogteprofielen (bron: AGIV).	15
Figuur 12 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).	15
Figuur 13 Zicht op het niveauverschil tussen het plangebied links (met achteraan de kerk van Kortemark) en het oostelijke kant van de Grijspeerdbeek rechts.	16
Figuur 14 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	17
Figuur 15 Uitsnede uit de bodemkaart met aanduiding van de zandige opduiking centraal binnen de drie waterlopen (Grijspeerdbeek in het oosten, Handzamevaart in het noorden en een niet gekarteerde beek in het westen).	17
Figuur 16 Zicht op boorpunt 2 in het zuidwestelijke deel van het terrein.	18
Figuur 17 Zicht op boorpunt 3 in het centrale deel van het terrein.	19
Figuur 18 Zicht op boorpunt 4 in het oostelijke deel van het terrein.	19
Figuur 19 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	20
Figuur 20 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	21
Figuur 21 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart; type 1 en type 1a (bron: geopunt.be).	21
Figuur 22 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).	23
Figuur 23 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).	24
Figuur 24 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).	24
Figuur 25 Uitsnede uit de kaart van Popp (bron: geopunt.be).	25
Figuur 26 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1883 (bron: cartesius.be en NGI).	25
Figuur 27 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1911 (bron: cartesius.be en NGI).	26
Figuur 28 Uitsnede uit de loopgravenkaart van 10 oktober 1917 met zicht op Duitse barakken ‘Huts’ net ten noorden van het plangebied (bron: Library of Scotland).	26
Figuur 29 Uitsnede uit de loopgravenkaart van 17 januari 1918 met aanduiding van het plangebied in zwart net buiten het Duitse kamp (bron: linesman DVD British trenchmaps).	27
Figuur 30 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).	27
Figuur 31 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1990 (bron: geopunt.be).	28
Figuur 32 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).	28
Figuur 33 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).	30